Turkish Studies *Language and Literature*

Volume 14 Issue 2, 2019, p. 323-344

DOI: 10.29228/TurkishStudies.22792

ISSN: 2667-5641

Skopje/MACEDONIA-Ankara/TURKEY

INTERNATIONAL
BALKAN
UNIVERSITY

EXCELLENCE FOR THE FUTURE
IBU.EDU.MK

Research Article / Araştırma Makalesi

Article Info / Makale Bilgisi

✍ *Received/Geliş:* 01.03.2019

✓ *Accepted/Kabul:* 10.06.2019

✍ *Report Dates/Rapor Tarihleri:* Referee 1 (23.03.2019)-Referee 2 (15.03.2019)

This article was checked by iThenticate.

SARI UYGURCA ÜZERİNE ETİMOLOJİK DENEMELER: O-Ö MADDELERİ

Özlem AYAZLI*

ÖZ

Bu çalışmanın amacı, ileride tarafımdan tamamlanması düşünülen Sarı Uygurca etimolojik sözlüğün “O-Ö” maddelerine katkı sağlamaktır. Bu amaçla, 1957 yılında Sergey Yefimoviç Malov’un yayımladığı *Yazık jyoltih uygurov: Slovar' i grammatika* ve 1976 yılında E. Rahimoviç Tenişev’in yayımladığı *Stroy sarig-yugurskogo yazıka* adlı çalışmalarının “O-Ö” maddeleri incelenmiştir. Söz konusu çalışmaların sözlük bölümlerindeki maddeler ve madde içerisindeki cümle örnekleri Türkiye Türkçesine çevrilmiş, çeviri yapıldıktan sonra sözcüklerle ilgili etimolojiler verilmiştir. Sözcükler, hem tarihî hem de modern Türk dilleri ile karşılaştırılmıştır. “O-Ö” maddelerinde özel isim ve yer isimleri hariç toplam 135 sözcük tespit edilmiştir. Sarı Uygurca sözlüklerin “O-Ö” maddeleri çerçevesinde diğer Türk dilleri ile yapılan karşılaştırma sonucunda ortaya çıkan veriler ise şöyledir: Sarı Uygurca ile Kuzey ve Güney Sibirya Türk dillerinde 23 ortak sözcük tespit edilmiştir. Tespit edilen bu temel eylemler ve isimler şöyledir: *oğır, oğul, oğur, ok, ol, olur-, on, oğurka, or, orın, orta, ot I, ot II, ot-, otağ, ottuk, otur, oya, oynat-, ozt-, öl-, örek, örle-*. Sarı Uygurca söz varlığının 53’ü Hakasçada, 53’ü Altaycada, 45’i Tuvacada, 33’ü de Yakutçada saptanmıştır. Ortaya çıkan bu veri yaklaşık değerleri içermekle birlikte Sarı Uygurcanın Güney Sibirya dilleri ile yakından ilgili olduğunu teyit etmektedir. Ayrıca, “O-Ö” maddelerinin söz varlığı doğrultusunda bütün modern dillerde ya da dil gruplarında kimi ses değişiklikleri ile görülen 32 ortak sözcük de belirlenmiştir. Bunlar; *oca, oğlan, ogul, ogur, oğırta-, oin, ok, ol, olag, olur-, on I, on II, oñ, oğurka, op, or-, orgak, orın, orta, ot I, ot II, otis, otun, oy, oy-, oya, oynas, ozak, ozt-, öl-, ö*kpe, örek* olarak sıralanabilir.

Anahtar Kelimeler: Sarı Uygurca, etimoloji, Eski Türkçe, tarihi ve modern Türk dilleri.

* Doç. Dr., Cumhuriyet Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, E-posta: civelek.o@gmail.com

ETYMOLOGICAL ATTEMPTS ON YELLOW UYGHUR: O-Ö ITEMS

ABSTRACT

The aim of this paper is to contribute to the “O-Ö” items of Yellow Uyghur etymological dictionary which is planned to be completed by me in the future. For this purpose, “O-Ö” items were investigated in *Yazık jyoltıh uygurov: Slovar' i grammatika* published by Sergey Yefimoviç Malov in 1957 and *Stroy sarıg-yugurskogo yazıka* published by E. Rahimoviç Tenişev in 1976. Items of dictionary parts and sentence examples in the items that were taken from these studies were translated into Turkish and etymologies about the words were listed. Then those words were compared with both historical and modern Turkic languages. A total of 135 words were identified in “O-Ö” items except for proper and place name. The results of this comparison “O-Ö” items of Yellow Uyghur dictionaries with the other Turkic languages are as follows: 23 common words were identified in Yellow Uygur and North-South Siberian Turkic languages. These basic verbs and nouns are as follows: *oğır, oğul, oğur, ok, ol, olur-, on, oñurka, or, orın, orta, ot I, ot II, ot-, otağ, ottuk, otur, oya, oyna-, ozi-, öl-, örek, örl-*. Besides, Yellow Uyghur words were detected in some languages, such as 53 of them in Khakas, 53 of them in Altay, 45 of them in Tuvanian and 33 of them in Yakut. This data containing approximate value confirms that Yellow Uyghur is closely related to South Siberian Turkic languages. It was determined 32 common words which are seen with some sound changes in all modern languages or languages groups in accordance with vocabulary of “O-Ö” items: *oca, oğlan, ogul, ogur, ogırla-, oin, ok, ol, olag, olur-, on I, on II, oñ, oñurka, op, or-, orgak, orın, orta, ot I, ot II, otis, otun, oy, oy-, oya, oynas, ozak, ozi-, öl-, ö'kpe, örek*.

STRUCTURED ABSTRACT

The aim of this paper is to contribute to the “O-Ö” items of Yellow Uyghur etymological dictionary which is planned to be completed by me in the future. This study, which is called “Etymological Attempts on Yellow Uyghur: O-Ö Items”, is a continuation of the paper called “Etymological Attempts on Yellow Uyghur” (Ayazlı, 2016: 290-313) previously published by me. “A” item of the dictionaries of S. Y. Malov and E. R. Tenişev was laid emphasis in the first article published in 2016. “E” (2017: 1320-1338) and “İ-I” (2017: 148-171) items of these dictionaries were included in other publications published in 2017. My purpose is to prepare for publication items which is started with vowel the studies of Sergey Yefimoviç Malov and E. Rahimoviç Tenişev. Therefore, in this study “O-Ö” items are investigated.

This paper was organized in three part. The first part is Introduction in which a brief information was about the methodology. In the second part, “O-Ö” items are investigated in *Yazık jyoltıh uygurov: Slovar' i grammatika* published by S. Y. Malov in 1957 and *Stroy sarıg-yugurskogo yazıka* published by E. R. Tenişev in 1976. The items of dictionary parts and sentence examples in the items that are taken from

these studies are translated into Turkish and etymologies about the words are listed. As the subject of this paper is to create an etymological dictionary on Yellow Uyghur, the forms and meanings in Old Turkic and other historical modern periods of Turkish words were also analyzed. Then those words were compared with both historical and modern Turkic languages. Etymologies made by S. Y. Malov and E. R. Tenişev or other researchers in several times were also included in to the paper. The etymological study of Sir Gerard Clauson was used for the forms in Old Turkic of words. In the paper, it was sometimes used a different methods from studies of S. Y. Malov or E. R. Tenişev as a system. For example, the inflectional forms such as *oŋge* “to the right”, *özete* “above” were given as headword in S. Y. Malov’s dictionary. However, in this paper these are given as headword without inflectional suffixes [e.g *oŋ* “right”+*ge* (dative case), *öze* “above”+*te* (locative case)]. The final part of the study concludes with the conclusion part where the data obtained is listed. These conclusions are as follows:

- A total of 135 words were identified in “O-Ö” items except for proper and place name. 115 of these words are belong to “O” item and 20 of them “Ö” item. The results of this comparison “O-Ö” items of Yellow Uyghur dictionaries with the other Turkic languages are as follows: 23 common words were identified in Yellow Uyghur and North-South Siberian Turkic languages. These basic verbs and nouns are as follows: *oğur* “herd”, *oğul* “child, boy”, *oğur* “thief”, *ok* “bow”, *ol* “he/she; that”, *olur-* “to live, to dwell”, *on I* “ten”, *oŋurka* “backbone”, *or* “old-time”, *orın* “place”, *orta* “middle”, *ot I* “grass”, *ot II* “fire”, *ot-* “to pass”, *otağ* “relative”, *ottuk* “flint”, *otur* “before, opposite”, *oya* “egg”, *oyna-* “to play”, *ozı-* “to nap”, *öl-* “to die”, *örek* “heart”, *örle-* “to stand”. Yellow Uyghur words were detected in some languages, such as 53 of them in Khakas, 53 of them in Altay, 45 of them in Tuvanian and 33 of them in Yakut. This data containing approximate value confirms that Yellow Uyghur is closely related to South Siberian Turkic languages.

- It was determined 32 common words which are seen with some sound changes in all modern languages or languages groups in accordance with vocabulary of “O-Ö” item: *oca* “back, ass, sacrum”, *oğlan* “young”, *oğul* “child, boy”, *oğur* “thief”, *oğurla-* “to steal”, *oin* “play”, *ok* “bow”, *ol* “he/she; that”, *olağ* “livestock; horse cart; ”, *olur-* “to live, to dwell”, *on I* “ten”, *on II* “voice”, *oŋ* “right”, *oŋurka* “backbone”, *op* “to kiss”, *or-* “to put”, *orgak* “sickle”, *orın* “place”, *orta* “middle”, *ot I* “grass”, *ot II* “fire”, *otis* “thirty”, *otun* “firewood”, *oy* “valley”, *oy-* “tear out (for eyes)”, *oya* “egg”, *oynas* “play, funny affair”, *ozak* “far”, *ozı-* “to nap”, *öl-* “to die”, *öxkpe* “lung”, *örek* “heart”.

- Some words in “O-Ö” items have binary use, e.g. *o* ~ *ol* “he/she; that”, *oğıl* ~ *oğul* “child, boy”, *öxkpe* ~ *öxpe* “lung”, *oıncık* ~ *oyıncık* “toy”, *oltur* ~ *otur* “before, opposite”, *olur-* ~ *olur-* “to live, to dwell”, *onşo* ~ *onşo* “reading”, *ora-* ~ *oru-* “to wrap”, *ovo* ~ *opu* “hut”, *öcüm* ~ *öçüm* “grape”, *öndün* ~ *undun* “east”, *oğır* ~ *uğır* “herd”, *o* ~ *u* “he/she; that”, *oca* ~ *uca* “back, ass, sacrum”, *oya* ~ *uya* “egg”, *ozak* ~ *uzak* “far”, *oynas-* ~ *uynas-* “to play with somebody”, *olağ* ~ *ulağ* “livestock; horse cart”, *on-* ~ *un-* “to climb”, *öndür-* ~ *undur-* “draw off”, *or-* ~ *ur-* “to put”, *orgak* ~ *urğak* “sickle”, *oruğ* ~ *uruğ* “generation”, *ot* ~ *ut* “1. fire; 2. grass”, *otur* ~ *utor* “before, opposite”.

• Proper name and place name in “O-Ö” items are as follows: *oğdorcı* see *yondan*: *Oğdorcı Yondan* “male name”, *Orkon*: bk. *Lar* proper name, *orlonço*: *Rcavır kut orlongo şukçan* “name of Geser Han’s horse”, *Olan*: *Çin teñirten kuzı teñir Olan çin calasa* (in ceremony) “if he/she invites Teñir Olan Çin north of sky”, *Orloñ*: *Orlan Şukçan* proper name, *Otsanzın*: *Rcavu Otsanzın*: “Tibetan male name”, *Örle*: *Kar Örle* “small place near the temple of Peyran”, *Ortorama Gol* “valley”. The tribal names of Uyghur are as follows: *oğlan*, *orañgat*, *otok*, *oyrat*, *örge*.

• Loanwords from other languages in “O-Ö” items are as follows: Mon. *oñgaça* “trough”, Mon. *oñšo* “reading”, Mon. *ora-* “to wrap”, Mon. *or I* “incense, vapour”, Çin. *olu* “dragon”, Tib. *orsañ* “fragrance”.

• Some features related to the phonetic of Yellow Uyghur in “O-Ö” items were determined. Metathetic forms and binary variants draw attention in these phonetic features, e.g. *oğlan* > *olğan* “young”, *orta* > *otra* “middle, centre”. In some words, word-initial and inner y-, -y- drops, e.g. *oyuncık* ~ *oincık* “toy; naughty, joyful, joker”, *yörek* ~ *örek* “heart”. While the words like *okus* “cow, beef, ox”, *ot-* II “to pass” are generally seen with front vowel in the other Turkic languages and dialects, these words survive with back vowel in Yellow Uyghur. Some words also occur as products of contraction in Yellow Uyghur. These words are as follows: *orta-* “to slurp” (< **aburtla-*), *oş* “palm” (< *avuç*), *ot-* I “to forget” (< *unut-*), *örix* (< *öñreki* “previous”).

• Some words in “O-Ö” items semantically differ from other Turkic languages and dialects. For example, in other Turkic languages and dialects *ok* is used in the meaning of arrow, *oya* is also in the meaning of nest. However, *ok* is used in the meaning of bow, *oya* is in the meaning of egg in Yellow Uyghur.

• Other lexical determinations related to “O-Ö” items are as follows: In the etymological dictionary of Clauson, he puts forward that *os-* “to cut, carve” survives only (?) in NC Kzx. However *oster-* “to cut (hair)” derived from *os-* verb is determined to survive in Yellow Uyghur.

• Some words only surviving in Yellow Uyghur were not determined in other Turkish languages and dialects. These words are as follows: *oğurl-* “to crumble” (for mountain), *orço* “brush”, *ornuk-* “to lift”, *osmak* “yogurt”.

Keywords: Yellow Uyghur, etymology, Old Turkic, historical and modern Turkic languages.

1. GİRİŞ

“Sarı Uygurca Üzerine Etimolojik Denemeler: O-Ö Maddeleri” adını taşıyan bu çalışma, daha önce tarafımdan yayımlanan “Sarı Uygurca Üzerine Etimolojik Denemeler” (Ayazlı, 2016: 290-313) adlı çalışmanın devamı niteliğindedir. 2016 yılında yayımlanan ilk makalede, S. Y. Malov ve E. R. Tenişev’in sözlüklerinin “A” maddesi üzerinde durulmuştur. 2017 yılında yayımlanan diğer yayınlarda ise söz konusu sözlüklerin E (2017: 1320-1338) ve I-İ (2017: 148-171) maddelerine yer verilmiştir. Malov ve Tenişev’e ait çalışmaların ünlüyle başlayan maddelerinin alfabetik sırayla yayıma hazırlanması planlanmaktadır. Bu nedenle bu çalışmada, “O-Ö” maddeleri ele alınmıştır.

Makale, üç bölüm olarak düzenlenmiştir. İlk bölüm olan Giriş bölümünde kısaca yöntem üzerinde durulmuştur. İkinci bölümde, S. Y. Malov (1957) ve E. R. Tenişev (1976) tarafından yayımlanan çalışmaların “O-Ö” maddeleri incelenmiştir. Malov ve Tenişev tarafından Rusça olarak yayımlanmış çalışmaların sözlük bölümlerindeki “O-Ö” maddeleri Türkiye Türkçesine çevrilmiş ve bu maddelerdeki sözcükler gerekli etimolojik açıklamalarla desteklenmiştir. Malov ve Tenişev tarafından ya da farklı zamanlarda diğer araştırmacılar tarafından yapılan etimolojilere de yer verilmiştir. Çalışmanın amacı Sarı Uygurca üzerine etimolojik bir sözlük oluşturmak olduğu için Türkçe sözcüklerin Eski Türkçedeki biçimlerine diğer tarihî ve modern dönemlerdeki biçim ve anlamlarına da yer verilmiştir. Sözcüklerin Eski Türkçedeki biçimleri için Sir Gerard Clauson’un etimolojik çalışmasından yararlanılmıştır. Sistem olarak zaman zaman Malov ve Tenişev’in çalışmalarından farklı bir yol izlenmiştir. Örneğin, Malov’un çalışmasında *oŋ+ge* “sağa”, *öze+te* “yukarıda” gibi madde başı verdiği çekimli yapılar, bu çalışmada ilgili maddelerin (*oŋ*, *öze* gibi) altında toplanmıştır. Üçüncü bölümde ise elde edilen bulguların değerlendirildiği sonuç bölümü yer almaktadır.

2. O-Ö MADDELERİ

2.1. “O” Maddesi

o o, şu, o *yigitke açığırın tartus-tro* “O, gence hediyesini uzattı” bk. *ol*

o! ünlem (ton farkı ile) ümitsizlik, çaresizlik; hayranlık bildirir.

oca kış, arka, kuyruk sokumu kemiği (hayvanlar için) (Tenişev, 1976: 193) bk. *uca* / *uçā* || Etim.: ET *uçā* “bel, kalça, kış” ED 20b = Moğ. *uguça* “kuyruk sokumu kemiği, sağrı kemiği; hayvan kışı, sağrı, but, hayvan kışının bele doğru olan kısmı” Lessing 864b/ MTS 1333a, ESTY 566, Osm. *uca* “oturak yeri, kış” YTS 216, Çağ. *uçā* “arka; koyunların arka kısmı”, Trkm. *uca* “kuyruk sokumu kemiği” TrkmRS 656, TT (ağ.) *uca* “but; oturak yeri” DS XI: 4019, YUyg. *uçā* “sırt, arka, omuz” YUTS 434, KrçMlk. *uçā* “1. gövde; 2. tamamen kızarmış koyun gövdesi” KrçMlkTS 416, Kum. *uçā* “kuyruk sokumu” KumTS 351, Tuv. *uja* “kuyruk” TuvTS 111, Hak. *uçā* 1. sırt, bel, arka; 2. hayvan vücudunun alt kısmı” HakTS 543, Alt. *uçā* “1. sırt, yan; 2. hayvanların arka bölümünün eti, kuyruk sokumu” AltTS 191.

oçutpa suda ve gökyüzünde dua okuyan yaşlı rahibeler (Tenişev, 1976: 193) || Etim.: Tenişev sözcüğün kökeninin Tibetçe olduğunu öne sürmektedir.

ovo Moton Ovo krş. Radloff I: 1157: *oba* bk. *opu*

oğıl → *oğul*

oğır bir miktar, miktar (bir şeyin); sürü, *ak oğır* “beyaz at” (türkülerde) || Etim.: ET *ögür* “sürü, özellikle at sürüsü; bugünkü anlamı ehli, evcil (hayvanlar için); arkadaş dost (insanlar için)” ED 112a, Kar. *ögür* “koyun, geyik, bağırtlak kuşu, deve, carıye gibi şeylerin toplu bir halde bulunması, bunların sürüsü, bölük” DLT I: 54, Osm. *ögür* “eş, birbirine alışmış olan (canlılar)” YTS 167, Kıp. *ögür* “birbirine alışık olan hayvan” KıpTS 209, TT (ağ.) *ögür* “1. aynı yaşta olanlar, yaşıt; 2. arkadaş, eş, dost; 3. birbirine benzeyen aynı türden olan; 4. birbirinden ayrılmayan, birbirine alışık, yakın (insan veya hayvan)” DS IX: 3321, KrçMlk. *üyür* “aygır idaresindeki vahşi at sürüsü” KrçMlkTS 425, YUyg. *üyür* “sürü, hayvan sürüsü” YUTS 447, Tuv. *öör* “arkadaş, yoldaş, grup, sürü” TuW 233, Hak. *öör* “1. (hayvan için) sürü; 2. kuş topluluğu” HakTS 350, Alt. *üür* “1. (birkaç aygır ve kısraktan oluşan) at sürüsü; 2. sürü” AltTS 199, Yak. *üör* I “1. sürü; yıldı; arı sürüsü, oğul; 2. sürü üyesi, birey” YakRS 454.

oğlan delikanlı; genç, *kız oğlan* “kız ve erkek” (hikâyede) || Etim.: *ogul+an*, ET *oglan* “bk. *ogul*” -an ile çoğul biçim oluşturan birkaç Türkçe sözcükten biridir. Bu yüzden *oğla:n* sözcüğü eski zamanda aslında çoğuldu ve bu şekilde anlaşılmıyordu; ancak bu gerçek daha sonra unutulmuş ve *oğul* sözcüğü “erkek evlat” anlamında kullanılmaya başlanmıştır ve “erkek çocuk”, daha sonraları “hizmetli” ya da “muhafız” anlamlarında *oğla:n* olarak kullanılmıştır (ED 85a), ESTY 411, Kar. *oglan* “oğlan,

oğul, çocuk, çocuklar” DLT I: 74, Osm. *oglan* “1. evlat (kız ya da erkek), 2. erkek çocuk;” YTS 160, Çağ. *oglan* “çocuk, genç”, Kıp. *oglan* “ay.” KıpTS 203, Az. *oğlan* “çocuk, oğlan” AzRS 231, Trkm. *oglan* “ay.” TrkmRS 482, YUyg. *oğlan* “ay.” YUTS 293, Kry. *oğlan* “ay.” KKS 89, Kaz. *ulan* “ay.” KazTS 584, KrçMlk. *ulan* “ay.” KrçMlkTS 417, Kır. *uul* “ay.” KırTS 788, Hak. *olğan* “ay.” HakTS 333, Alt. *uulan* “ay.” AltTS 195, Yak. *uolan* “genç erkek, delikanlı” YakRS 437.

oğlan Uyurlara ait kabile bölümü bk. *glan*, *ığlan* || Etim.: *oğlan* sözcüğü, Sarı Uygurca *glan* “Uyurlara ait kabile bölümü” sözcüğünün söz *o-* türemesi ile oluşmuş biçimidir.

oğlanca (Şam.)¹ || Etim.: *oğlan*+*ca*

oğul oğul, *pezik oğul* “büyük oğul”, *kiçig oğul* “küçük oğul” bk. *oğul*, Radloff I: 1015, “üvey oğul” (eril, erkek cins) || Etim.: ET *ogul* “oğul; evlat”, aslında her iki cinsiyet için de kullanılsa da “erkek çocuk” vurgusu daha güçlüdür; tek başına “kız evlat” değil “erkek evlat” anlamında olabilir (ED 83b-84a), ESTY 413, Kar. *ogul* “oğul, çocuk” DLT I: 37, Osm. *ogul* “ay.” YTS 160, Çağ. *ogul* “ay.”, Kıp. *ogul* “ay.” KıpTS 203, Çuv. *iväl* “ay.” ÇuvRS 627, Hal. *oğul* “ay.” HalW 165, Az. *oğul* “ay.” AzRS 231, Trkm. *ogul* “ay.” TrkmRS 483, YUyg. *ogul* “ay.” YUTS 293, Öz. *ogil* “ay.” UzED 193, Kry. *oğul* “ay.” KKS 89, Kaz. *ul* “ay.” KazTS 584, KrçMlk. *ul* “ay.” KrçMlkTS 417, Tat. *ul* I “ay.” TatRS 588, Tuv. *ool* “ay.” TuW 227, Hak. *ool* “ay.” HakTS 335, Alt. *uul* “ay.” AltTS 195, Yak. *uol* “ay.” YakRS 437.

oğur hırsız, yankesici, hırsızlık, *oğur it-* “hırsızlık yapmak”, *oğur aça* “gizli baba” (annenin dostu) Radloff I, 1010 || Etim.: ET *ogri* “hırsız; gizlice, sinsice, hırsız gibi” Clauson *ogurla-* (ED 94a-b) maddesinde *ogur*’un *ogri* sözcüğünün nadir görülen ikincil bir kullanımı olduğunu ifade eder (ED 90a), Kar. *ogri* “hırsız, hırsızlık” DLT I: 126, Osm. *ugri* “ay.” YTS 217, Çağ. *ogri* “hırsız”, Kıp. *ogur* “ay.” KıpTS 203, Çuv. *vără I* “ay.” ÇuvRS 69, Hal. *hoğrı* “ay.” HalW 134, TT (ağ.) *ogur II* “ay.” DS IX: 3271, Az. *oğru* “ay.” AzRS 231, Trkm. *ogri* “ay.” TrkmRS 483, YUyg. *ogir* “ay.” YUTS 293, Öz. *ogri* “ay.” UzED 193, KKlp. *urı* “ay.” KKlpRS 679, Kaz. *urı* “ay.” KazTS 587, Kry. *ogri* “ay.” KKS 89, KrçMlk. *uru* “ay.” KrçMlkTS 419, Tuv. *oor* “ay.” TuW 227, Hak. *oğır* “ay.” HakTS 331, Alt. *uur* “soygunculuk” AltTS 195, Yak. *uoruu* “hırsızlık” YakRS 439.

oğurçı hırsız Radloff I: 1014 || Etim.: *oğur*+*çı*, TT (ağ.) *ogurçu* “hırsız” DS IX: 3271, KrçMlk. *uruçu* “hırsız” KrçMlkTS 419, Alt. *uurçı* “hırsız, soyguncu” AltTS 195.

oğurla- hırsızlık yapmak || Etim.: *oğur*+*la-*, ET *ogurla-* ~ *ogrula-* “çalmak” ED 94a-b, Kar. *ogurla-* “çalmak, hırsızlık etmek” DLT I: 292, Çağ. *ogurla-* “çalmak”, Kıp. *ogurla-* “ay.” KıpTS 203, Çuv. *vărla-* “çalmak” ÇuvRS 70, Hal. *hoğurla-* “ay.” HalW 134, TT (ağ.) *ogurla-* “ay.” DS IX: 3271, Az. *oğurla-* “ay.” AzRS 231, Trkm. *ogurla-* “ay.” TrkmRS 483, YUyg. *ogurla-* “ay.” YUTS 293, Öz. *ogirla-* “ay.” UzED 193, Kaz. *urla-* “ay.” KazTS 587, KrçMlk. *urla-* “ay.” KrçMlkTS 419, Tuv. *oorla-* “ay.” TuW 227, Hak. *oğirla-* “ay.” HakTS 331, Alt. *uurda-* “ay.” AltTS 195.

oğurlı- dökülmek (dağ için), *pu tağnıñ tepke çöki polğimes tağ oğurlıgeş* “bu dağı durdurmak lazım o dağılacak” bk. *uğırılı-* || Etim.: **oğur*-*lı-*, krş. ET *ogur-* “kemik yarıp ayırmak” ED 91a.

o’kpe akciğer bk. *öpke*

oin oyun bk. *yin* Radloff I: 972 || Etim.: ET *oyun* “oyun, eğlence” Clauson, Türk oyunlarında deliklerin önemi dikkate alındığında (bk. *oyma-*) bu sözcüğün *oy-* fiilinden türemiş bir isim olma olasılığı göz ardı edilemeyeceğini savunur (ED 274a), ESTY 435, Kar. *oyun* “oyun, yarış” DLT I: 85, Osm. *oyun* “ay.” YTS 165, Çağ. *oyun* “ay.”, Kıp. *oyun* “ay.” KıpTS 207, Az. *oyun* “oyun; dans” AzRS 236, Trkm. *oyun* “oyun” TrkmRS 495, Hal. *oyın* “dans, oyun” HalW 134, YUyg. *oyun* “oyun” YUTS

¹ Malov’un çalışmasında (Malov, 1957: 81) sözcüğün yalnızca Şamanizme ait bir terim olduğu belirtilmiş, herhangi bir açıklama yapılmamıştır.

302, Öz. *oyin* “oyun, dans, eğlence, şaka” UzED 199, Kry. *oyun* “1. oyun; 2. müzik, musiki” KKS 91, Kaz. *oyın* “eğlence, oyun; şaka” KazTS 409, KrçMlk. *oyun* “1. oyun; 2. haylazlık, yaramazlık” KrçMlkTS 314, Kır. *oyun* “1. oyun, eğlence, şaka; 2. düğün oyunları” KırTS 605, Tuv. *oyun* “ay.” TuTS 84, Hak. *oyın* “1. oyun, eğlence; 2. şaka” HakTS 343, Alt. *oyın* “ay.” AltTS 141.

oincık oyuncak; yaramaz, afacan; neşeli, şakacı, *kurtka karısa, kız oincık*² “babaanne yaşıyor onun yerine genç kız tercih ediliyor” (atasözünden) || Etim.: *oin+cık*, bk. *oyuncık*

ok *teñir ok* “mantar” (uydurma bir söz)

ok yay, Uygurlarda şimdi bu şekilde olan sözcük eski metinlerde daha çok “ok” (Radloff I: 988) anlamındaydı || Etim.: ET *ok* “ok” ED 76a-b, Kar. *ok* “ok” DLT I: 11, Osm. *oh* “ay.” YTS 160, Çağ. *ok* “ay.”, Kıp. *ok* “ay.” KıpTS 204, Trkm. *ok* “ay.” TrkmRS 485, YUyg. *ok* “ok, kurşun, mermi” YUTS 294, KKlp. *ok* “ok” KKlpRS 490, Kaz. *ok* “ok; kurşun” KzkTS 407, KrçMlk. *ok* “kurşun, mermi, ok” KrçMlkTS 308, Kır. *ok* “ay.” KırTS 587, Tuv. *ok* “ay.” TuW 225, Hak. *uh* “kurşun, mermi, ok” HakTS 545, Alt. *ok* “ok, kurşun” AltTS 138, Yak. *ox* “ok” YakRS 281.

oka bk. *oşka*

okar- otlatmak (hayvan sürüsünü), *çi okar-* “develeri otlatmak” bk. *otkar-*, *ukar-* || Etim.: *okar-* eylemi, ET *otgar-* “hayvanı otlatmak, otlatmaya götürmek” (ED 48a) eyleminin söz içi *-t-* ünsüzünün düşmüş biçimidir. bk. *otkar-*

okus I inek, öküz, sığır, *kara okus* “Tibet öküzü, yak” || Etim.: ET *öküz* “öküz, günümüzde genellikle kısırlaştırılmış boğa, öküz anlamındadır” ED 120a, Kar. *öküz* “öküz” DLT I: 56, Çağ. *öküz* “öküz”, Kıp. *öküz* “ay.” KıpTS 210, Çuv. *vākār* “boğa, öküz” ÇuvRS 68, Az. *öküz* “boğa, öküz”, Kaz. *ögiz* “öküz” KazTS 424, KrçMlk. *ögüz* “ay.” KrçMlkTS 315, Kır. *ögüz* “ay.” KırTS 607, Hak. *ögis* “1. erkek ayı; 2. öküz” HakTS 347, Alt. *ögüs* “erkek hayvan” AltTS 142, Yak. *oğus* “boğa, öküz” YakRS 266.

okus II iri, büyük boynuzlu mal bk. *kus, okus I*

ol o, bu bk. *ul, anin* (vasıta durumu) || Etim.: ET *ol* “1. Bu sözcüğünün zıttı olarak kullanılan o işaret sıfatı, 2. o anlamında kullanılan, çekimlenebilen üçüncü tekil kişi işaret zamiri” ED 123a-b, EDAL: 1040, ESTY 411, Kar. *ol* “o, -dır, -dir, -dur, -dür” DLT I: 20, Osm. *ol* “ay.” YTS 161, Çağ. *ol* “o”, Kıp. *ol* “ay.” KıpTS 204, Çuv. *vāl* “ay.” ÇuvRS 68, Hal. *o* “ay.” HalW 167, Az. *o* “ay.” AzRS 229, Trkm. *ol* “ay.” TrkmRS 487, YUyg. *ol* “ay.” YUTS 436, Öz. *u ~ ul* “ay.” ÖzRS320, KKlp. *ol* “ay.” KKlpRS 491, Kaz. *ol* “ay.” KazTS 411, KrçMlk. *ol* “ay.” KrçMlkTS 30, Kır. *ol* “o, şu” KırTS 589, Tuv. *ol* TuW 225, Hak. *ol* “ay.” HakTS 332, Alt. *ol* “o, bu” AltTS 139, Yak. *ol I* “o, bu” YakRS 269.

olağ mal (hayvan), at arabası, *olağ alğaş parıp-tro* “at arabasını alıp yola koyuldu” bk. *ulağ* || Etim.: ET *ula:ğ* 2 “yük ya da binek atları için, daha özel olarak da kiralık atlar ya da posta atları için kullanılan teknik terimdir. Özel anlamı, kiralama ya da kullanım için uygun bir dizi attan biri olarak görünmektedir ve esas olarak tek bir hayvandan ziyade bir dizi ata işaret etmek için kullanılmış olmalıdır” ED 136a, ESTY 88, Kar. *ulag* “ulak, beyin emriyle koşa koşa giden postacının başka bir ata erişip bininceye değin bindiği at” DLT I: 122, Çağ. *ulag / ulak* “at” NevS 1030, Kıp. *ulak* “posta ulağı” KıpTS 292, Az. *ulag* “1. eşek; 2. taşıma işlerinde kullanılan at, deve, katır vb. hayvanlar” AzRS 301, Trkm. *ulag* “veya yük hayvanı” TrkmRS 695, Tat. *olav* “atlı araba” TatRS 410, YUyg. *ulak* “çalıştırılan hayvan” YUTS 436, Tuv. *ulag* “posta atları” TuvRS 438, Hak. *ulağ* “1. araç, vasıta, taşıt; 2. at arabası, araba” HakTS 545, Alt. *ula / ulag* “at arabası” AltRS 402.

olğan genç, delikanlı (Şaman dualarında) bk. *ulğan* || Etim.: *olğan, oğlan* sözcüğünün göçüşmüş biçimidir. bk. *oğlan*

² krş. TT. *kurt kocayınca köpeğin maskarası olur*.

olo o da || Etim.: *o* + *la* (+*la* kuvvetlendirme edatı).

oltur önünde, karşısında (Çağ. *utru*) bk. *otur*

olu ejderha, *olu yıl* “ejderha yılı” bk. *lu, ulu* || Etim.: Çin. *lóng* 龍, ET *lu* “ejderha” ED 763a, Sarı Uygurcada sözcük ön ses -o- türemesi ile *olu* biçiminde görülmektedir. krş. Çağ. *luy* “ejderha”, Tuv. *ulu* “ay.” TuW 284, Alt. *ulu* “ay.” AltRS 193.

olır- yaşamak, bulunmak, *sen kayta olırıpparır* “Sen nerede yaşıyorsun?”, *olırğan yer* “yaşanılan yer”, bk. *olur-*

olur- yaşamak, bulunmak, *ay olur-* “hamile olmak”, *yun tıkip-tro andan olırıptro* “çadır kurmuş ve (orada) yaşamaya başlamış” *men Lanxuasita olurıp par* “Ben Lanxuası’da yaşıyorum”, *Geser, üç yıl bolgay, andan men şerege oluraine, teptro* “Geser, üç yıl geçsin tahta yeniden çıkayım demiş”, *sakıv oluru* “umutla oturup” || Etim.: **ol-ur-*, ET *olor-* “oturmak” ED 150a-b, ESTY 489, Kar. *oltur-* “oturmak” DLT I: 219, Çağ. *oltur-* “ay.” NevS 980, Kıp. *oltur-* “ay.” KıpTS 204, Çuv. *lar- II* “ay.” ÇuvRS 206, Az. *otur-* “ay.” AzRS 234, Trkm. *otur-* “ay.” TrkmRS 495, YUyg. *oltur-* ~ *otur-* “ay.” YUTS 295, Öz. *otır-* “ay.” UzED 199, Az. *otur-* “ay.” AzRS 234, KKlp. *otır-* “ay.” KKlpRS 503, Kry. *oltur-* “ay.” KKS 89, Kaz. *otır-* “oturmak” KazTS 420, KrçMlk. *oltur-* “ay.” KrçMlkTS 309, Kum. *oltur-* “ay.” KumRS 242, Kır. *oltur-* “ay.” KırTS 590, Tuv. *olur-* “ay.” TuvW 225, Hak. *odır-* “oturmak, durmak” HakTS 330, Alt. *otur-* “oturmak, yaşamak” AltTS 141, Yak. *olor-* “oturmak, yaşamak” YakRS 270.

olurt- yerleştirmek, iskân etmek || Etim.: *olur-t-*, ET *olurt-* “oturtmak (birisini bir yere)” ED 151a-b. Çağ. *olturt-* “ay.”, Kıp. *olturt-* “ay.” KıpTS 204, Az. *oturt-* “ay.” AzRS 234, Trkm. *oturt-* “ay.” TrkmRS 495, Kum. *olturt-* “ay.” KumRS 243, Kır. *olturt-* “ay.” KırTS 590, Öz. *otirt-* “ay.” UzED 199, Tuv. *olurt-* “ay.” TuW 225, Hak. *odirt-* “1. oturtmak; 2. (bitki) ekmek, dikmek” HakTS 330, Yak. *olort-* “1. bindirmek; 2. oturtmak; yerleştirmek; 3. birlikte yaşamasına izin vermek; yurtlandırmak, iskân etmek; koymak” YakRS 270.

on I on (sayı adı) || Etim.: ET *on* “on” ED 166b, ESTY 455, Kar. *on* “sayıda on” DLT I: 49, Çağ. *on* “on”, Kıp. *on* “ay.” KıpTS 205, Çuv. *vunã* “ay.” ÇuvRS 84, Hal. *uon* “ay.” HalW 210, Az. *on* “ay.” AzRS 233, YUyg. *on* “ay.” YUTS 296, Öz. *on* “ay.” UzED 195, KKlp. *on* “ay.” KKlpRS 493, Kry. *on* “ay.” KKS 90, KrçMlk. *on* “ay.” KrçMlkTS 309, Kaz. *on* KazTS 412, Kır. *on* “ay.” KırTS 591, Tuv. *on* TuW 226, Hak. *on* “ay.” HakTS 333, Alt. *on* “ay.” AltTS 139, Yak. *uon* YakRS 437.

on II ses, *oni şike* “(onun) sesi ince” *oni yoğun-tro* “(onun) sesi kalın” bk. *un* || Etim.: *ün* “insan sesi, genel anlamıyla ses, mecazi anlamıyla ün, nam” ED 167a, Kar. *ün* “ses; ün, san” DLT I: 38, Çağ. *ün* “ses”, Osm. *ün* “1. ses; 2. şöhret” YTS 223, Kıp. *ün* “ün, ses” KıpTS 298, Az. *ün* “gürültü, ses; söylenti, rivayet” AzRS 305, YUyg. *ün* “ay.” YUTS 445, Öz. *ün* ay.” UzED 340, KKlp. *ün* “ses” KKlpRS 693, Kry. *ün* “ay.” KKS 117, Kaz. *ün* “ay.” KazTS 598, KrçMlk. *ön* “ay.” KrçMlkTS 317, Kır. *ün* “ay.” KırTS 795, Tuv. *ün* “ay.” TuTS 114, Hak. *ün* “1. ses, ün; 2. ezgi, melodi” HakTS 557, Alt. *ün* “ay.” AltTS 197.

on- tırmanmak, çıkmak, *tag vaşka onuptro* “dağa çıkmış”, *yu vaşka onges tançandan karaptro* “çatıya çıkıp camdan bakmış”, *yılgo onuptro* “ağlamış ve ağlaması kesilmiş”, *on-a³: per koy-dro sakıs mus-tro, persi (perse) ona teñir cur, on ni-dro? Ol piñdro*. “Sekiz boynuzlu bir koyunu verirsen onun sesi göğe ulaşır? Bu nedir? Bu tartıdır.” bk. *un-* “çıkmak yükselmek” || Etim.: ET *ün-* “yükselmek, kalkmak” ED 169a-b, ESTY 530, Kar. *ön-* “(bitki) bitmek, yetişmek” DLT I: 35, Çağ. *ün-* “iki kat (boyu) olmak” NevS 1034, Kıp. *ön-* “büyümek, neticelenmek” KıpTS 211, Trkm. *ön-* “1. doğmak

³ Malov’un sözlüğünde ayrı bir madde başı olarak verilen *ona* sözcüğü *on-* “çıkmak” fiilinin zarf-fiil eki almış biçimi olduğu için *on-* maddesi altında verilmiştir.

(çocuklar için); 2. büyümek, bitmek” TrkmRS 504, YUyg. *ün-* “filizlenmek” YUTS 446, Öz. *ün-* “filizlenmek” UzED 340, KKlp. *ön-* “büyüme, yetişmek” KKlpRS 510, Kaz. *ön-* “bitmek, yeşermek” KazTS 428, Kır. *ön-* “bitmek, büyüme” KırTS 610, Tuv. *ün-* “büyüme, çıkmak, yükseltmek” TuW 288.

ondır- göstermek, sunmak || Etim.: *on-dır-*, ET *üntür-* “yetiştirmek, büyütme; kaldırmak” ED 181a → Moğ. *undur-* “çıkmak, yükselmek; artmak, çoğalmak; fışkırmak, taşmak; coşmak, kaynamak; bitmez tükenmez olmak; açıklığa kavuşmak, gün ışığına çıkmak, (rahatsız edici bir şey) ortaya çıkmak; küstah ve kibirli olmak” MTS 1350b. bk. *öntür-*

onşo okuma bk. *onşo*

on doğru, düzgün; sağ taraf bk. *un*, Radloff I: 1024, *on+ge⁴* “sağa” (+*ge* yönelme durum eki) || Etim.: ET *on* “sağ (*sol*’un zıttı), doğru (yanlışın zıttı)” ED 166b, Kar. *on* “sağ, solun karşıtı” DLT I: 88, Çağ. *on* “sağ taraf, doğru” NevS 980, Kıp. *on* “sağ taraf” KıpTS 205, Trkm. *on* “başarılı” TrkmRS 489, YUyg. *on* “ay.” YUTS 296, Öz. *on* “ay.” UzED 195, KKlp. *on* “sağ” KKlpRS 495, Kaz. *on* “1. sol karşıtı, sağ; 2. doğru, uygun, düz” KazTS 413, KrçMlk. *on* “sağ taraf” KrçMlkTS 309, Kır. *on* “ay.” KırTS 591, Tuv. *on* “sağ” TuW 226, Hak. *on* “1. sağ; 2. ön cephe” HakTS 334, Alt. *on* “sağ, sağ taraf” AltTS 139.

on- dikkatle bakmak, boynunu uzatmak, *ongek karap-tro* “dikkatlice bakmış”, Tel., Şor., *ön-* “sine sine yaklaşmak, dikkatli bakmak” Radloff I: 1203 || Etim.: Kıp. *on-* “gözetmek” KıpTS 205, Hak. krş. *öndele-* “1. pusuda beklemek, pusuya yatmak; 2. sessizce yaklaşmak, gizlice sokulmak; 3. gözünü ayırmamak, gözetmek; 4. gizlice yürümek, gizlice kaçmak” HakTS.

onğaça yalak (hayvanların su içmesi için) || Etim.: Moğ. *onğuça* “tekne, gemi, sandal, vapur; uçak; hayvanlar için yemlik, kap, yalak” Lessing 613a/ MTS 958a, VEWT 363a, Ayazlı, 2015: 108, Tuv. *ongaça* “yalak (hayvanların yemi için)” TuvRS 321, Yak. *onoço* “sandal, tekne, kayak” YakRS 274.

onı / onıy çabucak, hızlı, *ay sen maña onı yetip per ay!* “Sen bana onu hızlı yap ver!” || Etim.: ET *ona:y* “kolay; elde etmesi kolay” ED 191a, Kar. *onay* “kolay” DLT I: 41, Trkm. *onay* “rahat, kullanışlı” TrkmRS 489, YUyg. *onay* “ay.” YUTS 293, Öz. *onay* “ay.” UzED 195, KKlp. *onay* “rahat, elverişli” KKlpRS 495, Kaz. *onay* “kolay, hafif” KazTS 413, Kır. *onğoy* “kolay kolay başarabilen” KırTS 592, Hak. *ooy* “kolay” HakTS 336, Alt. *onoy* “hafif, uygun” AltTS 139.

onır-la- *yol onır-la-* “yolu düzeltmek, onarmak; yola doğru gitmek” Radloff I: 1027 || Etim.: **on-ır-la-*, krş. Osm. *on-* “iyileşmek, şifa bulmak” YTS 163, Kıp. *onar-* “iyileştirmek, ıslah etmek” KıpTS 205, Trkm. krş. *onar-* “tamir etmek, düzeltmek, onarmak” TrkmRS 489, YUyg. krş. *on-* “başarılı olmak” YUTS 296, Öz. krş. *onar-* “geliştirmek, iyileştirmek” UzED 195, KKlp. krş. *on-* “yoluna girmek, düzene girmek” KKlpRS 494, Kaz. krş. *on-* “daha iyi duruma gelmek” KazTS 413, Kır. krş. *on-* “muvaffak olmak” KırTS 592, KrçMlk. krş. *onar-* “iyileşmek, daha iyi olmak” KrçMlkTS 309.

onşın okuryazar, okuma yazma bilen (Tenişev, 1976: 193) || Etim.: *onşın-n*

onşo okuma (Budizm’e ait dinî kitaplar) || Etim.: Moğ. *unşi-* “okumak, ezberden okumak” Lessing 877a /MTS 1351b.

onurka bel kemiği, omurga || Etim.: ET *ogurga* “omurga” ED 92b-93a, Kıp. *onurga* “ay.” KıpTS 205, Osm. *onurga* “belkemiği, omurga” YTS 163, Az. *onurğa* “ay.” AzRS 233, YUyg. *omurtka* “ay.” YUTS 295, KKlp. *omurtka* “ay.” KKlpRS 493, Kaz. *omurtka* “omurga” KazTS 412, KrçMlk. *omurav* “omur” KrçMlkTS 309, Kır. *omurtka* “ay.” KırTS 591, Tuv. *oorga* “sırt, arka, bel” TuW 227, Hak. *omurtha* “ay.” HakTS 333, Alt. *omurtka* “ay.” AltTS 139, Yak. *uorğa* “bel kemiği, omurga” YakRS

⁴ Malov’un sözlüğünde *onge* sözcüğü ayrı bir madde başı olarak verilmiştir.

439. Eren, Türk dil ve lehçelerinde görülen *omurtka*, *omurtka*, *oortka* gibi -t- 'li biçimlerin daha sonra türediğini ifade eder (1999: 307a).

öp- öpmek || Etim.: ET *öp-* “öpmek” ED 5a, Kar. *öp-* “ay.” DLT I: 163, Çağ. *öp-* “ay.”, Kıp. *öp-* “ay.” KıpTS 211, Az. *öp* “ay.” AzRS 239, Trkm. *öp-* “ay.” TrkmRS 505, Öz. *öp-* “öpmek” UzED 196, KKlp. *öp-* “ay.” KKlpRS 512, Kry. *öp-* “ay.” KKS 92, Kaz. *öp-* “ay.” KazTS 430, Kır. *öp-* “ay.” KırTS 613, Alt. *öp-* “ay.” AltRS 232.

opu küçük alacak (kulübe), Radloff I: 1157, *oba* || Etim.: ET *oba* “klan; geniş aile; çadır, kulübe” ED 5b-6a, Kar. *oba* “ay.” DLT I: 86, Osm. *oba* “oymak, boy, kabile” YTS 159, Çağ. *oba* “oba, küçük çadır”, Kıp. *oba* “tepe” KıpTS 203, Az. *oba* “köy, oba, göçebe kampı” AzRS 230, Trkm. *oba* “köy” TrkmRS 479, YUyg. *oba* “vadi, dere” YUTS 293, Kry. *oba* “yığın, küme” KKS 89, Kaz. *oba* “kurgan, höyük” KazTS 405, KrçMlk. *oba* “yığın, küme” KrçMlkTS 307.

or I tütsü, buğu || Etim.: Moğ. *agur* “buğu, buhar, su buharı” Lessing 17b / MTS 28b-29a, YUyg. *hor* “buhar” YUTS 157, Hak. *oor* “buhar” HakTS 335.

or II eski zamanlarda, bir zamanlar, *or axka* “eski, tarihî eserler” || Etim.: ET *ür* “uzun bir zaman dilimi” ED 193a, Tuv. *ür* “uzun” TuW 289, Hak. *ür* “uzun (zaman), sürekli, devamlı” HakTS 558, Alt. *ür*: *ürde* “çok önce” AltTS 197, Yak. *ör* “uzun zaman, uzun süre” YakRS 287.

or III huy, mizaç, yaratılış (Tenişev, 1976: 194).

or- koymak, yerleştirmek, *zur orsa yemes-tro* “yemişi (ağzına) koyarsa yemez” bk. *ur-*, krş. *oru-* Radloff I: 1048 || Etim.: ET *ur-* “koymak; vurmak” ED 194b-195a, ESTY 599, Çağ. *ur-* “vurmak, çarpmak”, Kıp. *ur-* “koymak, yerleştirmek” KıpTS 293, Çuv. *văr-* “atmak, vurmak” ÇuvRS 69, Hal. *hur-* “ayırarak, parçalamak” HalW 135, Az. *vur-* “vurmak, dövmek” AzRS 66, YUyg. *ur-* “vurmak, dövmek” YUTS 438, Öz. *ur-* “vurmak” UzED 341, KKlp. *ur-* “vurmak, çarpmak” KKlpRS 678, KrçMlk. *ur-* “vurmak” KrçMlkTS 418, Kır. *ur-* “ay.” KırTS 784, Tuv. *ur-* “dökmek, serpmek” TuW 284, Hak. *ur-* “1. serpmek, atmak; 2. dökmek, boşaltmak, koymak” HakTS 548, Alt. *ur-* “dökmek, saçmak, doldurmak” AltTS 195.

ora- sarmalamak, paket yapmak, *yığaş ora-* “ağacı hazırlamak (kurdelelerle ve rengarenk malzemelerle sarmak ve süslemek)” Radloff I: 1048 || Etim.: Moğ. *oriya-* “bağlamak, sarmak, kuşatmak, dolamak, döndürmek, örmek, çevirmek, yuvarlamak” MTS 965b/Lessing 618a, Ayazlı, 2015: 108, ESTY 469, Trkm. *ora-* “bir şeyin etrafını sarmak” TrkmTS 490, YUyg. krş. *oran-* “sarınmak, bürünmek” YUTS 297, Öz. *ora-* “sarmak” UzED 196, KKlp. *ora-* “sarmak” KKlpRS 497, Kaz. *ora-* “sarmak” KazTS 415, Kır. *oro-* “dörmek, sarmak, dolamak” KırTS 599, Tuv. *oraa-* “sarmak, dolamak” TuW 227, Hak. *ora-* “sarmak, dolamak, sarmalamak” HakTS 337, Alt. *oro-* “sarmak” AltTS 140.

oraŋgat Uygurlara ait bir kabile adı *oraŋgat otax*, bk. *xoraŋgat*

orğak orak, bk. *urğak* Radloff I, 1049, 1061 || Etim.: *or-ğak*, ET *orgak* “orak” (< *or-* “biçmek”) ED 216a-b, Kar. *orgak* “orak” DLT I: 14, Çağ. *orak* “orak”, Kıp. *orak* “ay.” KıpTS 205, Az. *orag* “ay.” AzRS 233, Trkm. *orak* “ay.” TrkmRS 491, YUyg. *orgak* “ay.” YUTS 293, Öz. *orok* “orak” UzED 197, KKlp. *orak* “ay.” KKlpRS 497, Kry. *orah* “ay.” KKS 90, Kaz. *orak* “ay.” KazTS 415, KrçMlk. *orak* “ay.” KrçMlkTS 310, Kır. *orok* / *orğok* “ay.” KırTS 599, Hak. *orğah* “ay.” HakTS 338, Alt. *orgak* / *orgok* “ay.” AltRS 224.

orğö çalı çırpı (kenevir çubuğu için kullanılır), *Geser su kegirip-tro malcı orğö teriptro* “Geser su getirmiş ve çoban da çalı çırpı toplamış”.

orğul- (?) böğürmek (sığır için) || Etim.: **o+gur-ul-* > (göçüşme yoluyla) *orğul-*, yansıma sözcüklerde görülen -*krA* eki için bk. T. Tekin 1982. Roos'un çalışmasında *orğıla-* ~ *orğula-* olarak görülen sözcük, Roos tarafından ET *orla-* “yüksek ses çıkarmak, bağlamak” (ED 320a) yapısına

bağlanmaktadır (WestY 329). Alt. krş. *ogur-* “öğürmek” AltTS 138, Tuv. krş. *ogur-* “böğürmek (karaca için)” TuvRS 313, Hak. krş. *oğran-* “(at) kişnemek”.

oriktırğan kemza ekmek (buharda pişmiş) || Etim.: *or-ık-tır-ğan kemza* “ekmek”

orın (Bozkır Uyg.) yer (uyumak için) Radloff I: 1055 || Etim.: ET *orun* “yer; yüksek yer, taht” ED 233a-b, Kar. *orun* “yer, mekân” DLT II 72, Çağ. *orun* “makam, mekân, yer” NevS 982, Kıp. *orun* “yer, mahal” KıpTS 206, TT *orun* “özel yer, makam” TS, Çuv. *virân* “1. yer; 2. saha, alan; 3. arazi; 4. yatak” ÇuvRS 87, Trkm. *orun* “yer” TrkmRS 493, YUyg. *orun* “ay.” YUTS 298, Öz. *orin* “ay.” UzED 197, KKlp. *orin* “ay.” KKlpRS 500, Kry. *or(u)n* “ay.” KKS 90, Kaz. *orin* “ay.” KazTS 418, KrçMlk. *orun* “ay.” KrçMlkTS 311, Tuv. *orun* “yer, yatak, döşek, karyola” TuW 229, Hak. *orin* “yer” HakTS 339, Alt. *orin* “ay.” AltTS 140, Yak. *oron* “yatak” YakRS 277.

orlan- birisini bağlamak, birisinin yaşamına kastetmek (Tenişev, 1976: 194) || Etim.: **or+lan-*

ornuk- / uruk- kaldırmak, yükseltmek (Tenişev, 1976: 194) || Etim.: *ur-uk-* (?)

orsan tütsü (dinî tören sırasında) bk. *orsan*

orsanna- tütsü yakmak, otu veya ağacı yakmak, güzel koku yaymak || Etim.: *orsan+na-*

orsan güzel koku (Budizm’de) *orsan sal-* “tütsü yakmak” bk. *orsan*, *ursan* || Etim.: Roos sözcüğün Tibetçeden ödünçleme olduğunu ifade eder ve Tib. *bsans* “tütsü” sözcüğü ile karşılaştırır. Doğu Moğolcada da *hërsan* “yanan tütsü” şeklinde görüldüğünü ifade eder. Sarı Uygurcada ve Moğolcada sözcüğün ikincil *-r* sesi ile görüldüğünü savunur. bk. WestY 330.

orta orta, *sovaktıñ ortasında* “kaşığın ortasında”, *ortasındaki paçı* “(onun) başının ortasında”⁵ (hikâyeden) bk. *orto* Radloff I: 1064 || Etim.: ET *ortu*: “orta, merkez” ED 203b-204a, Kar. *ortu* “orta” DLT I: 124, Çağ. *orta* “orta”, Kıp. *orta* “ay.” KıpTS 205, Çuv. *văta* “orta, orta bölüm” ÇuvRS 71, Hal. *orta* “ay.” HalW 168, Az. *orta* “ay.” AzRS 233, Trkm. *orta* “ay.” TrkmRS 492, YUyg. *orta* “ay.” YUTS 298, KKlp. *orta* “ay.” KKlpRS 499, Kry. *orta* “ay.” KryTD 464, Kaz. *orta* “orta, yarı” KazTS 417, KrçMlk. *orta* “ay.” KrçMlkTS 310, Tuv. *ortu* “ay.” TuW 228, Hak. *orta* “doğru, düzgün” HakTS 340, Alt. *orto* “orta, yarı” AltTS 141, Yak. *orto* “orta” YakRS 278.

orta- içmek, yudumlamak Kır. *urta-* || Etim.: krş. WestY *ortta-* “höpürdetmek” 330, Roos, sözcüğü **aburtla-* “ağzını doldurmak” (ESTY 407) kelimesinden getirir (WestY 330). *orta-* sözcüğü için **aburtl⁶+a-* etimolojisi de düşünülebilir. krş. Kaz. *uurtta-* “1. yudumlamak; 2. hafif hafif içip çakır keyif olmak” KazTS 587, KrçMlk. krş. *urtla-* “içmek, yudumlamak” KrçMlkTS 419, Kum. krş. *urtla-* “içmek, yudumlamak” KumRS 334, Kır. *uurta-* “kaşıkla yemek (çorba veya sulu yemeği)” KırTS 789, Trkm. krş. *ovurtla-* “yudumlamak” TrkmRS 482, Hak. *oorta-* “ağzı sıvıyla doldurmak” HakTS, Alt. *uurta-* “içmek, ağzına almak” AltTS 195.

orto orta, *kon orto* “öğle” bk. *orta*

oru- (burada): yerleştirmek, sıkıştırmak, sarmak bulaştırmak, karıştırmak, Radloff I: 1048. bk. *ora-*

oru: *sakıv oru*, bk. *olur-*

oruğ: *orukka ver sal-* “kızla evlenmek” bk. *uruğ* || Etim.: ET *urug* “tohum, çekirdek; döl, nesil, klan, boy” ED 214b → Moğ. *urug* “evlilik akrabalığı, soy; cenin” Lessing 885b / MTS 1364b, ESTY 604, Çağ. *urug* “nesil, soy”, Kıp. *uruh* “çocuk, nesil” KıpTS 293, Çuv. *vără II* “tohum” ÇuvRS 604, Trkm. *urug* “soy, nesil” TrkmRS 663, YUyg. *urug* “tohum, soy” YUTS 438, Öz. *urug* “tohum, sperm,

⁵ Söz konusu örnek, Malov tarafından *orta-* “içmek, yudumlamak” maddesi altında verilmiştir. Anlamdan yola çıkarak örnek, *orta* maddesi altında verilmiştir.

⁶ ET *avurt*, *adurt* “avurt, yanağın ağız boşluğu hizasına gelen bölümü” (ED 65a) sözcüğünün ikincil biçimidir.

yumurta (ipek böceği), akrabalık, kabile” UzED 342, KKlp. *uruu* “soy, nesil” KKlpRS 679, Kaz. *urık* “1. embriyon, oğulcuk; 2. tohum” KazTS 587, KrçMlk. *uruv* “kabile soy” KrçMlkTS 419, Kır. *uruk* “1. tohum; 2. cins; 3. soy, kabile” KırTS 785, Tuv. *urug* “çocuk” TuW 284, Hak. *uruğ* “1. tohum; 2. soy, nesil” HakTS 549, Yak. *uruu* “akraba, akrabalar” YakRS 442.

orunuk hareketsiz yatan || Etim.: *orun+u-k*, ET krş. *orna-* “birinin yerini almak, yerleşmek” ED 235, Kar. krş. *orna-* “yerleşmek, yer tutmak, yer edinmek” DLT I: 288.

or*ko “deve hörgücü” || Etim.: ET *ör-gü* “hörgüç” ED 223b, krş. *örgüç* “deve hörgücü”, Osm. *örgüç* “ay.” YTS 169, TS V: 3115, Kıp. *örgüç* “ay.” KıpTS 211, Trkm. *örküç* “ay.” TrkmRS 505, YUyg. *örkeç* “hörgüç” YUTS 306, Öz. *örkâç* “ay.” UzED 197, Kaz. *örkeş* “ay.” AltTS 144.

or*k tarko (?) her tarafa ayaklarını vurarak (gürültüyle) dönme, bk. *lot*, *loht*, *açığ tarka* “heyecan, coşkunluk, hiddet”.

os- (< ? *as-*) *osma!* yüklenme!, tutma! (anneyi), anneyi sıkma! (çocuk için) || Etim.: Çağ. *os-an-* “usanmak, bıkmak”, TT *us-an-*

osmak yoğurt

oster- kesmek (saçları) bk. *şösin* || Etim.: *os-ter-*, krş. ET *os-* “kesmek” ED 241a, *bıç-* *os-* “biçmek, kesmek” OTWF 564, Kaz. krş. *os-* “1. kırbaçlamak, kamçıyla yaralamak; 2. eti kesmek, bölmek, dilimlemek; 3. üzmek, kalbini kırmak” KazTS 418.

osırık gazın yayılması (mideden) || Etim.: *osır-ık*, ET *osruk* “osuruk, yellenme” ED 250b, Kar. *osruk* DLT I: 99, Kıp. *osruk* “ay.” KıpTS 206, Öz. *osirik* “ay.” UzED 198, Kaz. *osırak* “osuruklu” KazTS 419, Hak. *ozırık* “ay.” HakTS 345, Yak. *uturuk* “midenin gazı” Pekarskiy, 1928: 3099.

oş avuç || Etim.: ET *adut* ~ *avuç*⁷ “avuç dolusu; avuç içi, aya” ED 44b, Büzülme neticesinde *avuç* sözcüğü *oş* olmuştur. Çağ. *avuç* “avuç”, Kıp. *aviç* / *ovuç* “ay.” KıpTS 207, Çuv. *ıvâş* “ay.” ÇuvRS 627, Az. *ovuç* “ay.” AzRS 230, Trkm. *ovuç* “avuç” TrkmRS 482, YUyg. *oç* ~ *ovuç* “avuç” YUTS 293, Kry. *uvuç* “ay.” KryTD 506, Kaz. *uvıs* “ay.” KazTS 580, KrçMlk. *uvuç* “ay.” KrçMlkTS 421, Kum. *uvuç* “ay.” KumRS 330, Kır. *uuç* “ay.” KırTS 789, Tuv. *adış* “ay.” TuW 68, Hak. *oos* “ay.” HakTS 336, Alt. *uuş* “ay.” AltTS 195, Yak. *ıtıs* “avuç” YakRS 533.

oşka yaşlı, *lenxuza işke oşka var nimi-dro, oşka kurtka var nimi-dro* “Lenxuza’da yaşlı bir çift (karı-koca) yaşarmış” || Etim.: *apa+ç+ka* (*apa* ~ *aba* “büyükbaba”) UW 279, ET *aviçga* “yaşlı adam” ED 6b. Ayrıca *abuşka* < *āb+ç+ka* “kadının kocası” (*aba/apa+ç+ka*) etimolojisi için bk. Kaçalın, 2011: 893. Uyg. *aviçga*, Kar. *aviçga*, Çağ. *abuşka*. Har. *abuşka*, Kıp. *abişka* ~ *abuşka* (KıpTS 1), Li sözcüğün bazı tarihî ve modern dillerde “koca” anlamında kullanıldığını da tespit etmiştir: *abuşka*, *awuşka* “koca” (PC: 2), *abuşha* ME, YUyg. *awuşka*, *auşka* “yaşlı kişi”, Öz. (ağ.) *äbuşka* “yaşlı kişi”, Tat. (ağ.) *abişka* “koca”, Bşk. *abişka* “dul erkek; yaşlı koca”, Kır. *abişka* “yaşlı kişi”, Alt. *apşiyak* ~ *abişka* “1. yaşlı kişi; koca; 2. ayı” AltTS 19, Hak. *apsah* “yaşlı kişi, koca” HakTS 45, Şor. *apşiyak* “yaşlı kişi”, Tuv. *aşak* “yaşlı kişi, koca”, Çuv. *upăşka* “koca(m); (ağ.) dul erkek” (< Tat.) ÇuvRS 514 (Li, 1999: 225-226).

ot I ot (güçlü ve kısa bir solukla söylenen *o’t*) || Etim.: ET *ot* “ot, yeşillik” ED 34b-35a, Kar. *ot* “ot, hayvan yemlerinin hepsi” DLT I: 14, Osm. *ot* “ay.” YTS 164, Çağ. *ot* “ot, yerden biten bitki” NevS 982, Kıp. *ot* “ay.” KıpTS 206, Az. *ot* “ay.” AzRS 234, Trkm. *ot* “ay.” TrkmRS 493, YUyg. *ot* “ay.” YUTS 299, Öz. *ot II* “ay.” UzED 198, Çuv. *ută* “kuru ot” ÇuvRS 519, Hal. *ot* “ay.” HalW 168, KKlp. *ot II* “ay.” KKlpRS 501, Kaz. *ot* “ay.” KazTS 419, KrçMlk. *ot* “ay.” KrçMlkTS 312, Kır. *ot II*, “ay.” KırTS 602, Tuv. *o’t* TuW 229, Hak. *ot* “ay.” HakTS 341, Alt. *ot* “ay.” AltTS 141, Yak. *ot* “1. ot; 2. kuru ot” YakRS 280,

⁷ *avuç*, *ađut* sözcüğünün ikincil biçimidir (ED 6a).

ot II ateş, *tamdırğak ot* “kibrit” Radloff I, 1096 || Etim.: ET *ot* “harf. ateş, mec. öfke” ED 34b, Kar. *ot* “ateş, duman” DLT I: 43, Osm. *od* “ay.” YTS 159, Çağ. *ot* “od, ateş” NevS 982, Kıp. *ot* “ay.” KıpTS 206, Çuv. *vut* “ay.” ÇuvRS 85, Az. *od* “ay.” AzRS 231, Trkm. *ot* “ay.” TrkmRS 493, YUyg. *ot* “ay.” YUTS 293, Öz. *ot I* “ay.” UzED 198, KKlp. *ot I* “ay.” KKlpRS 501, Kry. *ot* “ay.” KKS 90, Kaz. *ot* “ateş” KazTS 419, KrçMlk. *ot* “ay.” KrçMlkTS 312, Kır. *ot I* “ay.” KırTS 602, Tuv. *ot* “ay.” TuW 229, Hak. *ot* “ay.” HakTS 341, Alt. *ot* “ay.” AltTS 141, Yak. *uot* “ateş, alev” YakRS 440

ot III *po otti oyni korimaska süz dese polğay* “eğer güçlü kelime⁸ söylerse (?) her şey iyi olacak (?)”

ot- I (?) *kalımınıñ tegen söz am otpastro* “O, gelin için başlık parası sözünü unutmaz” (*ot-* “geçmek, yürümek”) veya burada *unutpas* bk. *unut-* || Etim.: ET *unit-* “unutmak” ED 179b, Büzülme neticesinde *unut-* sözcüğü *ot-* olmuştur. Kar. *unit-* ~ *unut-* “unutmak” DLT I: 215, Az. *unut-* “ay.” AzRS 302, YUyg. *unut-* “ay.” YUTS 438, Öz. *unut-* “ay.” UzED 341, Kaz. *unit-* “ay.” KazTS 585, Kum. *unut-* “ay.” KumRS 338, Kır. *unut-* “ay.” KırTS 784, Tuv. *ut-* “ay.” TuW 285, Hak. *undu-* “ay.” HakTS 547, Alt. *unut-* “ay.” AltTS 194.

ot- II *pıtın ot-* “üzengiye takılmak (veya kırılmak) (ayak için)”, bk. *ot-* “geçmek” (Tenişev 1976 194) || Etim.: ET *öt-* “geçmek, içine işlemek” ED 39a, Az. *öt-* “1. geçmek, daha önce davranmak, 2. aşmak, geçmek” AzRS 239, Trkm. *öt-* “ay.” TrkmRS 507, YUyg. *öt-* “geçmek” YUTS 308, Öz. *öt-* “ay.” UzED 198, Kry. *öt-* “ay.” KKS 93, Kaz. *öt-* “geçmek” KazTS 433, KrçMlk. *öt-* “geçmek” KrçMlkTS 318, Kır. *öt-* “ay.” KırTS 617, Tuv. *öt-* “ay.” TuW 236, Hak. *öt-* “1. geçmek; 2. sokulmak, girmek, sızmak; 3. sızmak, geçmek” HakTS 353, Alt. *öt-* “1. geçmek, zamanın ilerlemesi; 2. birinin veya bir şeyin yanından geçmek; 3. sızmak” AltTS 145, Yak. *öt-* “geçmek, içine işlemek” YakRS 291

ota- yavaş davranmak, gecikmek (?), yapmak, işlemek, yerine getirmek, *otaptro* “geç olmuş, çok zaman geçmiş” *kep şışin boptro, sen andak kısa koy otatına nir, keç bolte* “çok zaman olmuş, koyunları getirmede niçin geciktin? Akşam oldu” || Etim.: **ot+a-*, Öz. *ota-* “bir görevi gerçekleştirmek” UzED 198.

otağ: *otağlar* “akrabalar”, *otağlardan kakırın* “davet edin” (akraba otlakların burhanını) || Etim.: ET *otag* “geçici olarak kullanılan küçük yapı” ED 46b → Moğ. *otug* “kabile, kavim, boy; soy; klan; küçük yönetim biçimi” MTS 976b, Kar. *otağ* “otağ” DLT III: 208, Osm. *otağ* “çadır, büyüklere özgü çadır” YTS 159, Çağ. *otağ / otav* “çadır”, Kıp. *otak* “çadır, kırdaki vatan” KıpTS 206, Az. *otağ* “oda” AzRS 234, Trkm. *otag ~ oda* “oda, hane” TrkmRS 493, TT *oda*, YUyg. *otav* “çadır” YUTS 299, Kaz. *otav* “evlenen kimsenin baba evinden ayrılıp kurduğu yuva” KazTS 420, Kum. *otav* “zengin dekore edilmiş oda” KumRS 247, Kry. *oda* “oda” KKS 89, KrçMlk. *otog* “oda” KrçMlkTS 313, Tuv. *odag* “ocak, ateş, merkez” TuW 224, Hak. *odağ* “avcı kulübesi, çadır” HakTS 329, Alt. *otog* “otağ” AltTS 141, Yak. *otuu* “1. çalı çırpıdan yapılmış kulübe; 2. konaklama yeri, kamp” YakRS 281.

ote bk. *anısın, öte*.

otıl- yakalamak, tutmak, tutunmak, yapışmak, *per kise otılğaş unuk kep-tro* “bir kişiye tutunarak aniden çıktı” || Etim.: **ot-ıl-*

otin çalı çırpı; odun, *otin ter-* “yakmak için bozkırdan çalı çırpı toplamak”, bk. *otun, otınnı sal-* “kenevir kabuğunu yakmak için odun yerleştirmek” bk. *otun*

otis otuz, *pis otis* “yirmi beş”, *üş otis* “yirmi üç” (Tenişev & Todayeva: 1966: 22) || Etim.: ET *ottuz* “otuz” ED 74a, ESTY 489, Kar. *ottuz* “otuz” DLT I 142, Çağ. *otuz* “otuz”, Kıp. *otuz* “ay.” KıpTS 207, Trkm. *otuz* “ay.” TrkmRS 494, Çuv. *vâtär* ÇuvRS 71, Hal. *hottuz* “ay.” HalW 134, Az. *otuz* “ay.”

⁸ Sözcük yalnızca örnek içerisinde verilmiştir. Malov’un sözlüğünde *ot III* için herhangi bir açıklama yapılmamıştır. Örnek cümlelerin anlamı “Eğer zarar vermeyecek söz söylerse her şey iyi olacak” şeklinde de olabilir. Bk. SUy. *korı-* “zarar vermek” = ET *kora-* “zarara uğramak, azalmak, eksilmek” ED 645b.

AzRS 234, Trkm. *otuz* “ay.” TrkmRS 494, YUyg. *ottuz* “ay.” YUTS 300, Öz. *ottiz* “ay.” UzED 199, KKlp. *otuz* “ay.” KKlpRS 502, Kry. *otuz* “ay.” KKS 91, Kaz. *otıs* “ay.” KazTS 420, Hak. *otıs* / *odıs* HakTS 342, Alt. *odıs* “ay.” ATS 138, Yak. *otut* “otuz” YakRS 281.

otkar- otlağa götürmek, otlatmak bk. *okar-* Radloff I, 111 || Etim.: *ot+kar-*, ET *otgar-* “hayvanı otlatmak, otlatmaya götürmek” (ED 48a), Osm. krş. *otar-* “ay.” YTS 164, Kar. *otgar-* “otlatmak” DLT I:225, Az. *otar-* “ay.” AzRS 233, Trkm. *otar-* “ay.” TrkmRS 494, Kaz. krş. *otar+la-* “hayvanları gütmek, otlatmak” KazTS 420, Tuv. *o'tkar-* “ay.” TuW 229, Hak. *othar-* “ot vermek, otla beslemek” HakTS 342, Alt. *otkor-* “ay.” AltTS 141.

oto! ünlem uzun boylu “Uluğ-Turka” Şamanların uyanma feryadı, sesi

otok Uygurlara ait kabile bölümü

otra orta || Etim.: *orta* > *otra* (göçüşme yoluyla), bk. *orta*, *orto*

ottuk çakmak taşı, *ottuktı çak-* “ateş çıkarmak” Radloff, *otuk* “çakmak”, I 1117 || Etim.: *ot+tuk*, Çağ. *ottuk(g)* “ateşli”, Kıp. *otluk* “çakmak taşı” KıpTS 206, Trkm. *otluk* “küllük” TrkmRS 494, KKlp. *otlık* “çakmak taşı” KKlpRS 502, Kaz. *ottık* “ocakta ateşin yakıldığı yer” KazTS 420, Kır. *ottuk* “ay.” KırTS 603, Tuv. *ottuk* “çakmaktaşı” TuW 229, Hak. *otih* “çakmak” HakTS 342, Alt. *otik* “çakmak” AltTS 141, Yak. *uottax* “ateşli, alevli” YakRS 440

otuk sımık kaval kemiği bk. *utuk* || Etim.: *otuk* + *sımık* (< ET *sünük*)

otun odun, bk. *otın* Radloff I, 1106 || Etim.: ET *otun* “odun” ED 60b, *ot+un* için bk. Eren, 1999: 304a: *odun*, **ot+duñ* etimolojisi için bk. OTWF 156, Kar. *otun* “odun” DLT I: 14, Osm. *otun* “ay.” YTS 164, Çağ. *otun* “odun” NevS 983, Kıp. *otun* “ay.” KıpTS 206, Çuv. *vutã* “ay.” ÇuvRS 85, Az. *odun* “ay.” AzRS 231, Trkm. *odun* “ay.” TrkmRS 483, YUyg. *otun* “ay.” YUTS 300, KKlp. *otın* “ay.” KKlpRS 503, Kry. *otun* “ay.” KKS 90, Kaz. *otın* “ay.” KazTS 419, KrçMlk. *otun* “ay.” KrçMlkTS 313, Kır. *otun* “ay.” KırTS 603, Hak. *odın* “ay.” HakTS 329, Alt. *odin* “ay.” AltTS 138.

otur önünde, karşısında, *purkannıñ oturda* “Burhanın önünde”, *oturından artınga* “boydan boya, baştan başa” || Etim.: ET *utru* “karşı, karşısında”, **utur-* “karşı çıkmak” fiilinin kısaltılmış zarf-fiil eki almış biçimidir (ED 64a-b), Kar. *utru* “önce, karşı, orta” DLT I: 68, Çağ. *utru* “karşı, karşılık”, Kıp. *utru* “karşı, karşılık” KıpTS 294, YUyg. *uttur* “doğru, düz” YUTS 440, Kry. *utru* “karşı, karşıda” KKS 115, Tuv. *udur* “karşı” TuW 281, Hak. *udur* “karşı, ters” HakTS 544; Alt. *odura* “karşı; ters, karşıdan gelen” AltTS 192, Yak. *utarı* “1. doğruca, karşı; karşısına, aksine; 2. karşısında, karşı; dosdoğru; 3. aykırı, muhalif, zıt” YakRS 446.

otus: *per otus* “21” bk. *otıs*

ous- çok istemek, can atmak bk. *us-* || Etim.: ET *us-* “susamak” ED 241a, Kar. *us-* “susamak” DLT I: 166.

oxtarma belli zamanlarda görülen ve çıkarılan sandık içinde tutulan bazı kutsal Budist kalıntılar (undan).

oy ünlem (haykırtma) o!, oh, of, ah || Etim.: Az. *oy* “ay!” AzRS 231, KKlp. *oy* “ay!” KKlpRS 487, Kaz. *oy* “sevinç, üzüntü, hayret bildiren ünlem” KazTS 407, Hak. *oy* “oy!, ay!” HakTS 343, Alt. *oy* “oy, vay! (hayret bildiren ünlem)” AltTS 141.

oy I ses

oy II vadi, bozkır, toprak parçası, oturulan yer, *paro per oyğa yetip-tro* “gidip bir barınağa ulaştı” (genelde anlatılarda gidilen varılan yer için kullanılır) Radloff I: 969 || Etim.: ET *oy* “çukur, oyuk; vadi” ED 265b-266a, Kar. *oy* “yerdeki oyukluk, çukurluk” DLT I: 49, Kıp. *oy* “ay.” KıpTS 207, Trkm. *oy* “çukur” TrkmRS 484, YUyg. *oy* “çukur, girinti” YUTS 300, KKlp. *oy* “çukur” KKlpRS 487,

Kaz. *oy* “çukur yer” KazTS 407, Kır. *oy* “alçak yer, çukur” KırTS 603, Tuv. *oy* “çukur, alçak yer” TuW 230, Hak. *oy* “1. vadi, ova; 2. çukur” HakTS 343, Alt. *oy* “derin, çökük yer” AltTS 141.

oy- 1. durmadan tekrar etmek, yinelemek; 2. söküp çıkarmak, sökmek (gözler için) (Tenişev, 1976: 193) || Etim.: ET *oy-* “içini boşaltarak oymak” ED 266b, EDAL: 1044, Trkm. *oy-* “oymak” TrkmRS 484, Öz. *oy-* “oymak” UzED 199, Kaz. *oy-* “kazmak, eşmek” KazTS 409, KrçMlk. *oy-* “yıkma, bozma” KrçMlkTS 313, Kır. *oy-* “oymak, kazmak” KırTS 603, Tuv. *oy-* “ay.” TuW 230, Hak. *oy-* “oymak, oyuk yapmak” HakTS 343, Alt. *oy-* “oymak, delmek” AltTS 141.

oya yumurta bk. *uya* || Etim.: ET *uya* “kuş yuvası; in” ED 267a, Kar. *uya* “kuş yuvası” DLT I: 85, Kıp. *uya* “yuva” KıpTS 295, YUyg. *uva* “ay.” YUTS 441, Öz. *uya* “ay.” UzED 343, KKlp. *uya* “ay.” KKlpRS 686, Kaz. *uya* “ay.” KazTS 590, KrçMlk. *uya* “ay.” KrçMlkTS 421, Kır. *uya* “ay.” KırTS 789, Tuv. *uya* “ay.” TuW 286, Hak. *uya* “yuva, kümes; kulübe, kovan” HakTS 552, Alt. *uya* “yuva” AltTS 195, Yak. *uya* “yuva, in” YakRS 431.

oyay türkülerde vezin gereği geçen söz.

oyuncak yaramaz, afacan, neşeli || Etim.: *oyun+cık*, Kıp. *oyuncak* “oyuncak, şaka” KıpTS 207, Hal. *oyuncak* “oyuncak” HalW 168, Az. *oyunçag* “1. oyuncak; 2. alay konusu; 3. gülünç” AzRS 236, YUyg. *oyunçuk* “oyuncak” YUTS 302, Öz. *oyunçik* “ay.” UzED 200, KKlp. *oyınşık* “oyuncak” KKlpRS 502, Kaz. *oyınşık* “ay.” KazTS 409, KrçMlk. *oyunçak* “ay.” KrçMlkTS 314, Tuv. krş. *oyunzak* “şakacı, esprili” TuvTS 84, Hak. *oynacık* “oyuncak” HakT 344, Alt. *oyınçık* “oyuncak” AltTS 141.

oylğ bozkırda yaşayan, bozkırlı, *oylğ Uygur* “bozkırda yaşayan Uygur” || Etim.: *oy+lığ*, Kaz. *oylı* “çukurlu, engebeli” KazTS 407.

oyma(h) otun bozkır odunu

oyna- oynamak, kadınlarla veya genç kızlarla cilve yapmak, flört etmek, *pey oyna-* “kağıt oynamak”, *minik oyna-* “parayla (kağıt, iskambil) oynamak” || Etim.: *oyun+a-*, ET *oyna-* “oynamak, yan anlamları: (müzik aleti) çalmak, oyun oynamak, eğlenmek; aşkla oynaşmak” ED 275a, Kar. *oyna-* “oynamak” DLT I: 255, Çağ. *oyna-* “oynamak, kumar oynamak”, Kıp. *oyna-* “oynamak” KıpTS 207, Az. *oyna-* “ay.” AzRS 232, Trkm. *oyna-* “ay.” TrkmRS 485, YUyg. *oyna-* “ay.” YUTS 302, Öz. *oyna-* “oynamak, dans etmek, şaka yapmak” UzED 200, KKlp. *oyna-* “ay.” KKlpRS 488, Kry. *oyna-* “ay.” KKS 91, Kaz. *oyna-* “ay.” KazTS 407, Kum. *oyna-* “ay.” KumRS 242, Tuv. *oyna-* “oynamak, çalmak (bir müzik aleti)” TuW 230, Hak. *oyna-* “oynamak, oyun oynamak” HakTS 344, Alt. *oyno-* “ay.” AltTS 142, Yak. *oonhoo-* “oynamak, şaka yapmak, eğlenmek; (satranç vb.) oynamak” YakRS 275.

oynak keçe (üzerine uzanmak için kullanılan) || Etim.: **oy-(u)n-ak*, krş. ET *uyma* “bot yapımında kullanılan keçe” ED 273b, *oy-* kelimesi de *uyma* sözcüğünün türediği *uy-* “sıkmak” (ED 267a) kökü ile ilgili olmalıdır. krş. Kar. *oyma* “çizme yapılacak Türkmen keçesi” DLT II: 100.

oynas oyun, eğlendirici olay, serüven || Etim.: *oyun+a-s*, ET *oynaş* “yasal olmayan, gayri meşru aşk ilişkisi yaşayan kişi” ED 274b, Kar. *oynaş* “oynaş, başka biriyle sevişen kadın” DLT I: 120, Çağ. *oynaş* “oynaş”, Osm. *oynaş* “ay.” YTS 165, Kıp. *oynaş* “maşuka, cariye, oynaş” KıpTS 207, Az. *oynaş* “aşık, sevgili, dost” AzRS 232, Trkm. *oynaş* “sevgili” TrkmRS 485, YUyg. *oynaş* “sevgili, metres” YUTS 302, Öz. *oynaş* “ay.” UzED 200, KKlp. *oynaş* “ay.” KKlpRS 48, Kaz. *oynas* “ay.” KazTS 408, Kır. *oynoş* “ay.” KırTS 605, Hak. *oynas* “1. oynayış, oynama; 2. oynaş, yosma” HakTS 344, Alt. *oynoş* “sevgili, oynaş” AltTS 142.

oynas- birisiyle oynamak, oynamaya başlamak, bk. *uynas-* || Etim.: *oyun+a-s-*, Az. *oynaş-* “oynayıp eğlenmek” AzRS 232, Trkm. *oynaş-* “birbiriyle oynamak” TrkmRS 485, YUyg. *oynaş-* “oynamak” YUTS 302, Öz. *oynaş-* “ay.” UzED 200, KKlp. *oynas-* “birbiriyle oynamak; birbiriyle şakalaşmak” KKlpRS 489, Kır. *oynoş-* “1. hep beraber oynamak; 2. aşk münasebetlerinde bulunmak”

KırTS 605, Hak. *oynas-* “1. birlikte oynamak; 2. birbirine şaka yapmak” HakTS 344, Alt. *oynoş-* “birlikte oynamak” AltTS 141.

oynaskış oyun || Etim.: *oyun+a-s-kış*

oyot- sökü� çıkartmak (Tenişev, 1976: 193) || Etim.: *oy-ot-*

oyrat Uygurlara ait kabile adı bk. *Uyrat*

oytur-⁹ tamamıyla bölmek, *Geser-Xan musırını alğış per çapkanda tokuş vaştın saxkısını oyturvistiptro* “Geser Han kılıcını alıp bir savuruşta dokuz başın sekizini ayırmış” || Etim.: *oy-tur-ıp is-ti-ptro*.

ozak uzak, uzaklar, *ozak man-* “uzaklara gitmek” || Etim.: *oza-k*, ET *uzak* ED 283a-b, Kar. *uzak* “uzak” DLT I: 66, Osm. *uzak* “uzun” YTS 222, Çağ. *uzak* “uzak, uzunluk”, Kıp. *uzak* “uzak” KıpTS 296, Çuv. *vārah* “1. yavaş, ağır; 2. uzun, sürekli, devamlı” ÇuvRS 69, Hal. *uzāk* “uzun” HalW 211, Az. *uzag* “uzak” AzRS 300, Trkm. *uzak* “ay.” TrkmRS 657, YUyg. *uzak* “ay.” YUTS 442, Öz. *uzok* “ay.” ÖzRS 321, KKlp. *uzak* “süre, uzunluk, uzak” KKlpRS 672, Kry. *uzax* “1. Uzak, 2. Aşırı fazla” KryTD 507, Kaz. *uzak* “ay.” KazTS 582, KrçMlk. *uzak* “uzun” KrçMlkTS 422, Kır. *uzak* “ay.” KırTS 792, Tuv. *uzak* “ay.” TuW 286, Hak. *uzah* “ay.” HakTS 553, Alt. *uzak* “uzak, uzun, devamlı” AltTS 196.

ozi- “uyuklamak, şekerleme yapmak”, *anikam ozgan parca* “babaannem uyukladı” (Tenişev, 1976: 194) || Etim.: ET *udı-* “uyumak” ED 42b, Çuv. *śivār*¹⁰ “ay.” ÇuvRS 431, Az. krş. *yuhula-* “uyumak” AzRS 371, YUyg. *uyu-* “pıhtılaşmak, kesilmek, kesik hâle gelmek” Shaw, 291, Kaz. *uyı-* “uyuşmak, keçeleşmek” KazTS 583, KrçMlk. *uyu-* “1. uyuşmak; 2. mayalanmak; 3. pıhtılaşmak” KrçMlkTS 421, Kır. *uyu-* “pıhtılanmak (kan, süt hakkında) birikmek, toplanmak” KırTS 791, Tuv. *udu-* “uyumak” TuW 280, Hak. *uzu-* “ay.” HakTS 553, Alt. krş. *uyukta-* “uyumak” AltRS 196, Yak. *utuy-* “uyumak” YakRS 446.

ozğan- uyanmak bk. *uzğan-*, *uzuğan-* || Etim.: **oz-ğan-*, krş. ET **od-gur-* “uyandırmak (birisini)” ED 48a, Çağ. *oygan-* “uyanmak”, Kıp. *uyan-* “ay.” KıpTS 295, Az. *oyan-* “ay.” AzRS 236, Trkm. *oyan-* “ay.” TrkmRS 496, Hal. krş. *odgar-* “uyandırmak” HalW 167, Çuv. *vāran-* “ay.” ÇuvRS 69, YUyg. *oygan-* “ay.” YUTS 301, KKlp. *oyan-* “uyanmak” KKlpRS 504, Kry. *oyan-* “ay.” KKS 91, Kaz. *oyan-* “ay.” KazTS 421, KrçMlk. *uyan-* “ay.” KrçMlkTS 421, Kır. *oygan-* “ay.” KırTS 604, Hak. *ushun-* “ay.” HakTS 550, Alt. *oygon-* “ay.” AltTS 141.

2.2. “Ö” Maddesi

öcüm (*Boz. Uyg.*) kuru üzüm bk. *öcüm* || Etim.: ET *üz-üm* “bir salkım üzüm, üzüm tanesi” ED 288a, Çağ. *üzüm* “üzüm”, Kıp. *üzüm* “ay.” KıpTS 299, Hal. *hüzüm* “ay.” HalW 136, Az. *üzüm* “ay.” AzRS 305, YUyg. *üzüm* “ay.” YUTS 449.

öçüm (*Boz. Uyg.*) kuru üzüm. bk. *öcüm*, *üçüm*

öl- ölmek Radloff I: 1243, bk. *yul-* || ET *öl-* “ölmek” ED 125b, EDAL: 1049, Kar. *öl-* “ölmek” DLT I: 15, Çağ. *öl-* “ölmek” NevS 985, Kıp. *öl-* “ay.” KıpTS 210, Çuv. *vil-* ÇuvRS 79, Hal. *höl-* / *hil-* “ay.” HalW 132, Az. *öl-* “ay.” AzRS 143, Trkm. *öl-* “ay.” TrkmRS 502, YUyg. *öl-* “ay.” YUTS 304, Öz. *öl-* “ay.” UzED 194, Kaz. *öl-* KazTS 426, KrçMlk. *öl-* “ay.” KrçMlkTS 316, Kır. *öl-* “ay.” KırTS 609, Tuv. *öl-* “ay.” TuW 232, Hak. *öl-* HakTS 348, Alt. *öl-* “ay” AltTS 142, Yak. *öl-* “ay.” YakRS 285.

ömdık bk. *emdık*

⁹ Malov’un çalışmasında *oyturvistiptro* kelimesi madde başı verilmiştir. Bu çalışmada, sözcüğün kökü madde başı olarak verilmiştir.

¹⁰ *śivār-* < **yuvur-* < **yuvru-* < **yūri-* < **udı-* için bk. Ceylan, 1997: 71.

öndün doğu (Tenişev, 1976: 194) || Etim.: *ön+dün*, ET *öndün* “ön (tarafıta bulunan), doğu” ED 178a.

öndür- çekmek, çıkarmak (örneğin, tabuttan, mezardan) || Etim.: *ön-dür-*, ET *ün-tür-* “büyütmek; kaldırmak”, Kar. *öndür-* “(bitki) bitirmek, yetiştirmek” DLT I: 225, Çağ. *ündür-* “bitmek, yetiştirmek”, Trkm. *öndür-* “yapmak, etmek, üretmek” TrkmRS 503, YUyg. *ündür-* “filizlendirmek, yetiştirmek” YUTS 446, Öz. *ündir-* “filizlenmek” UzED 340, KKlp. *öndir-* “büyütmek, genişletmek” KKlpRS 510, Kaz. *öndir-* “üretmek, çıkarmak” KazTS 419, Kır. *öndür-* “ay.” KırTS 610, Tuv. *ündür-* “bırakmak, salıvermek” TuW 288, Yak. *üünner-* “1. yetiştirmek, büyütmek; 2. yetiştirmek, eğitmek; 3. inşa etmek, kurmak” YakRS 459.

öndürüster- sürmek, koşturmak, *Zor takka öndürüstergen-tro* “Zur dağlarına sürdü” || Etim.: *ön-dür-üs-ter-*

örge Uygurlara ait kabile adı

örek yürek, *örek peziktro* “(onların) yiğit, mertçesine (*harf.* büyük) yüreği” bk. *ürek* || Etim.: ET *yürek* “kalp, yürekli, cesur” ED 965a-b, Kar. *yürek* “yürek” DLT I: 41, Çağ. *yürek* “yürek”, Kıp. *yürek* “ay.” KıpTS 333, Hal. *yirek* “ay.” HalW 226, Az. *ürek* “ay.” AzRS 305, YUyg. *yürek* “ay.” YUTS 472, KKlp. *cürek* “ay.” KKlpRS 269, Kry. *yürek* / *ürek* “ay.” KKS 117, Kaz. *jürek* “ay.” KazTS 190, KrçMlk. *cürek* “ay.” KrçMlkTS 162, Kır. *cürök* “ay.” KırTS 238, Tuv. *çürek* TuW 129, Hak. *çürek* “ay.” HakTS 111, Alt. *cürek* “ay.” AltTS 67, Yak. *sürex* “ay.” YakRS 350.

ören bk. *eren* “erkek”

örükel (< *örükel+yıl*) önceki, geçen yıl bk. *örükel* || Etim.: *örükel+yıl*, krş. *örükel* “iki yıl önce” WestY 329, Roos *örükel* sözcüğünü, *ögreki* “önceki” (ED 190b) sözcüğünün büzülmüş biçimi olan *örix* ve *yıl* “yıl” sözcüğü ile çözümler (WestY 329).

örükelko yıl üçüncü yıl, üç yıl (bugünden) || Etim.: *örükel+yıl+ko* < *ögreki* “önceki” + *yıl+ko* (aitlik eki)

örükon, örükön beş gün önce (bugünden), dün (?), üç gün önce (?) || Etim.: *örükel+kon* “gün” (< *ögreki* “önceki” (ED 190b)+ *kon* “gün”), krş. *örükel* “dünden önceki gün” WestY 329.

örük- yükselivermek, şaha kalkmak, yükselmek (örneğin, kuşlar için); uçmak, havalanmak; ürkmek, korkmak, irkilmek bk. *ürk-* Radloff I: 1835 || Etim.: ET *ürk-* “korkmak, ürkmek” ED 221a-b, *ürki-*, *ürkü-*, Kıp. *ürk-* “ürkmek, korkmak” KıpTS 298, Hal. *hirk-* “ay. (yalnızca hayvanlar için)” HalW 133, Trkm. *ürk-* “ay.” TrkmRS 672, Kaz. *ürk-* “ay.” KazTS 600, Kum. *ürk-* “ay.” KumRS 338, Hak. *ürük-* “ay.” HakTS 560, Alt. *ürki-* “ay.” AltTS 198, Yak. *ürt-* “ürkmek, korkmak” Pekarskiy, 1929: 3175.

örküt- Şaman duasını tamamlamak, bitirmek Radloff I: 1838, *ürküt-* “kurban etinin kalanlarını yiyip bitirmek”.

örle- *işke ksen örleğes* “her iki kişi de ünlenip, ün salıp (*harf.* ileriye koyup, yükseğe koyup)”, yükseğe koymak, dimdik durmak; *işke kañrıktıñ sol yakında per kara puka örleğes olurıptro uñ kañrıktıñ* “burun deliklerinin sol tarafından sağ tarafına bir kara boğa sarkıyormuş” bk. *erle-*. Radloff I: 1222, Alt., Tel., *öröle-* “yükselmek”, Sag., Şor, Çağ. *örle-* “yukarı çıkmak” Radloff I: 1232 || Etim.: *ör+le-*, ET *ör+le-* “yükselmek, yukarıya çıkmak” ED 230a-b, Kar. *örle-* “belirmek, yükselmek” KB 1979: 363, Çağ. *örle-* “yokuşlamak, yokuşa çıkmak” NevS 986, TT (ağ.) *örle-* “yokuşu koşarak çıkmak” DS V: 3348, Kaz. *örle-* “yukarı doğru çıkmak, yükselmek” KazTS 431, KrçMlk. *örle-* “tırmanmak, yükselmek” KrçMlkTS 318, Tuv. *örüle-* “yükselmek, kalkmak, yukarı çıkmak” TuW 235, Hak. *örle-* “yukarı çıkmak, yükselmek” HakTS 350, Alt. *örölö-* “yukarı yükselmek” AltTS 144, Yak. *ürdee-* “yukarıya çıkmak, büyütmek, yükselmek, kalkmak” YakRS 457.

örleg yüksek, *per kara örleg tağ* “yüksek kara dağ”, *palık örleg sıkeptro* “(O), yüksek duvarı tutuyor” (?) Radloff I: 1233 || Etim.: *ör+leg*, bk. *örlex*, *örlig*

örliğ yüksek, yukarı, *örlex par-* “yukarı çıkmak, yükselmek”, *örliğ kumnuñ paçı* “yüksek kumun tepesi” || Etim.: *ör+liğ*, Kaz. *örli* “yokuşlu, yamaçlı bayır” KazTS 431, Alt. krş. *örleg* “en yukarıda” AltRS 233.

örlex bk. *örliğ*

örme: *ati örme* “küçük örgü (kadınların)” || Etim.: *ör-me*, Kar. *örme saç* “örme saç” DLT I: 11, Trkm. *örme* “örme” TrkmRS 505, KKlp. *örme* “örme” KKlpRS 513, Kır. *örmö* “ay.” KırTS 615

öşkö keçi bk. *eçki*

öt-: *tamır öte* (?) bk. *ote*.

öttır kenevir kabuğu yardımıyla cenazeyi yakma (küller beyaz bir çuvalda toplanır ve gömülür) (Tenişev, 1976: 194) || Etim.: *ot + tır* (?)

öxp akciğer (vücudun bölümü), bk. *ö'kpe* || ET *öpke* “Somut anlamıyla akciğer; anlam genişlemesiyle akciğerlerde meydana geldiği düşünülen öfke” ED 9a, ESTY 540, Kar. *öpke* “akciğer, ciğer; öfke, kızgınlık” DLT I: 128, Çağ. *öbke* “ciğer”, Kıp. *öpkü* “akciğer” KıpTS 211, Osm. *övke / öyke* “öfke, hiddet” YTS 170, Trkm. *öyke* “dargınlık, güceniklik” TrkmRS 500, YUyg. *öpke* “akciğer; dargınlık, küskünlük” YUTS 306, Öz. *öpke* “akciğer” UzED 196, Kaz. *ökpe* “akciğer” KazTS 425, KrçMlk. *öpke* “ay.” KrçMlkTS 317, KKlp. *ökpe / öpke* “akciğer” KKlpRS 507, Kır. *öpkö* “ay.” KırTS 613, Tuv. *ökpe* “ay.” TuW 232, Hak. *ökpe* “1. akciğer; 2. öfke” HakTS 348, Alt. *ökpö* “1. akciğer; 2. böğür” AltTS 143.

öze: *özete*¹¹ yukarıda bk. *üze* || Etim.: *öz+e+te* (+te bulunma durum eki), ET *üze* “yukarıda, üstünde, üzerinde” ED 280b, Tekin (1985), ET *üze* kelimesinin “üst, yukarı” anlamındaki *üz* isminden eski datif-lokatif eki –A ile türemiş arkaik bir yer zarfı olduğunu savunmuştur. Kar. *üze* “üstünde, üzerinde, üzere, üzerine, üzerindeki” DLT I:44, Osm. krş. *üzere* “üzerinde, üstünde” YTS 225, Çağ. *üze* “üzerine” NevS 1035, Kıp. *üze* “üstüne, üzerine” KıpTS 299, Az. krş. *üzerinde* “üstünde, üzerinde” AzRS 304, YUyg. krş. *üzre* “üstüne, üzerine” YUTS 448, Öz. *üze: üzre* “üstünde” UzED 344, Alt. krş. *üzeri* “yukarı” AltTS 199, Yak. *üöhe* “yukarıda, üstünde, üzerinde” YakRS 456.

3. Sonuç

Bu makalede, Malov (1957) ve Tenişev’in (1976) çalışmalarının sözlük bölümündeki sözcükler, etimolojik olarak incelenmeye çalışılmış ve incelemenin sonucunda aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır.

• “O ve Ö” maddelerinde özel isim ve yer isimleri hariç toplam 135 sözcük tespit edilmiştir. Bu sözcüklerden 115’i “O” maddesine 20’si de “Ö” maddesine aittir. “O ve Ö” maddeleri çerçevesinde Sarı Uygurca ve diğer Türk dilleri ve lehçeleri ile yapılan karşılaştırma sonucunda ortaya çıkan veriler şöyledir: Sarı Uygurca ile hem Kuzey hem de Güney Sibiry Türk lehçelerinde varlığını sürdüren 23 ortak Türkçe sözcük tespit edilmiştir: *oğır, oğul, oğur, ok, ol, olur-, on, oğurka, or, orın, orta, ot I, ot II, ot-, otağ, ottuk, otur, oya, oyna-, ozi-, öl-, örek, örle-*. Sibiry Türk dillerinde tespit edilen Sarı Uygurca 59 sözcüğün 53’ü Hakasça ve Altaycada, 45’i Tuvacada, 33’ü Yakutçada saptanmıştır. Ortaya çıkan bu veri yaklaşık değerleri içermekle birlikte Sarı Uygurcanın Güney Sibiry dilleri ile yakından ilgili olduğunu teyit etmektedir.

• “O ve Ö” maddelerinin söz varlığı doğrultusunda bütün modern dillerde ya da dil gruplarında kimi ses değişiklikleri ile varlığını sürdüren 32 ortak sözcük belirlenmiştir: *oca* “kış, arka, kuyruk sokumu kemiği”, *oğlan* “delikanlı, genç”, *oğul* “oğul”, *oğur* “hırsız”, *oğurla-* “hırsızlık yapmak”, *oin* “oyun”, *ok*

¹¹ Malov’un sözlüğünde *özete* sözcüğü madde başı olarak verilmiştir (Malov, 1957: 84).

“yay”, *ol* “o”, *olag* “mal (hayvan); at arabası”, *olur*- “yaşamak, bulunmak”, *on* “10”, *on* “ses”, *oñ* “sağ”, *oñurka* “bel kemiği, omurga”, *op* “öpmek”, *or*- “koymak, yerleştirmek”, *orgak* “orak”, *orın* “yer”, *orta* “orta”, *ot* “ot”, *ot* “ateş”, *otis* “30”, *otun* “odun”, *oy* “vadi”, *oy*- “söküp çıkarmak, sökmek (gözler için)”, *oya* “yumurta”, *oynas* “oyun, eğlendirici olay”, *ozak* “uzak”, *ozı*- “uyuklamak”, *öl*- “ölmek”, *ö^xkpe* “akciğer”, *örek* “yürek”.

• “O ve Ö” maddelerinde yer alan bazı sözcüklerin ikili kullanımları mevcuttur: *o* ~ *ol* “o”, *oğıl* ~ *oğul* “oğul”, *ö^xkpe* ~ *öxpe* “akciğer”, *oincık* ~ *oyincık* “oyuncak”, *oltur* ~ *otur* “önünde, karşısında”, *olır*- ~ *olur*- “yaşamak”, *onşo* ~ *onşo* “okuma”, *ora*- ~ *oru*- “paket yapmak”, *ovo* ~ *opu* “küçük alacak”, *öcüm* ~ *öçüm* “üzüm”. Ayrıca bazı sözcüklerin *u*’lu ve *ü*’lü varyantları da mevcuttur: *öndün* ~ *undun* “doğu”, *oğır* ~ *uğır* “sürü”, *o* ~ *u* “o”, *oca* ~ *uca* “kış, arka, kuyruk sokumu kemiği”, *oya* ~ *uya* “yumurta”, *ozak* ~ *uzak* “uzak”, *oynas*- ~ *uynas*- “birisiyle oynamak”, *olağ* ~ *ulağ* “mal (hayvan); at arabası”, *on*- ~ *un*- “çıkmaq, tırmanmak”, *öndür*- ~ *undur*- “çekmek, çıkarmak”, *or*- ~ *ur*- “koymak, yerleştirmek”, *orgak* ~ *urğak* “orak”, *oruğ* ~ *uruğ* “soy, nesil”, *ot* ~ *ut* “1. ateş; 2. ot”, *otur* ~ *utor* “önünde, karşısında”.

• “O ve Ö” maddelerinde tespit edilen özel adlar ve yer adları şöyledir: *oğdorcı* bk. *yondan*: *Oğdorcı Yondan* “erkek ismi”, *Orkon*: bk. *Lar* Özel isim, *Orlongo*: *Rcavır kut Orlongo Şukçan* “Geser Han’ın atının adı”, *Olan*: *Çin teñjirten kızı Teñir Olan Çin calasa* (törenlerde) “gökyüzünün kuzeyinde Teñir Olan Çin’i davet ederse”, *Orloñ*: *Orlan Şukçan* Özel isim, *Otsanzın*: *Rcavı Otsanzın*: “Tibetçe erkek ismi”, *Örle*: *Kar Örle* “Peyran tapınağının yakınındaki küçük yer”, *Ortorama Gol* “vadi (Sumakça tapınağı yanındaki)”. Uygurlara ait kabile adları ise şöyledir: *oğlan*, *orañgat*, *otok*, *oyrat*, *örge*.

• “O ve Ö” maddelerinde tespit edilen diğer dillerden alıntı olan sözcükler ise şöyledir: Moğ. *oñgaça* “yalak”, Moğ. *onşo* “okuma”, Moğ. *ora*- “sarmalamak, paket yapmak”, Moğ. *or I* “tütsü, buğu”, Çin. *olu* “ejderha”, Tib. *orsañ* “güzel koku”.

• “O ve Ö” maddelerinde Sarı Uygurcanın ses bilgisi ile ilgili bazı unsurlar tespit edilmiştir. Bu maddelerde, göçüsmeli yapılar ve yazı dili olmayan, ağıza dayanan Sarı Uygurcanın söz varlığında ikili varyantlar da dikkat çekmektedir: *oğlan* > *olğan* “delikanlı, genç”, *orta* > *otra* “orta”. Bazı sözcüklerde söz başı ve söz içi -y, -y- düşmesi görülmektedir: *oyincık* ~ *oincık* “oyuncak; yaramaz, afacan; neşeli, şakacı”, *yörek* ~ *örek* “yürek”. Diğer Türk dillerinde ve lehçelerinde genellikle ön ünlü ile görülen şu iki sözcük Sarı Uygurcada art ünlü ile görülmektedir: *okus*¹² “inek, öküz, sığır”, *ot*- II “geçmek”. Büzülme neticesinde ortaya çıkmış sözcükler ise *orta*- “içmek, yudumlamak” (< **aburtla*-), *oş* “avuç” (< *avuç*), *ot*- I “unutmak” (< *unut*-), *örix* (< *öñreki* “önceki”) sözcükleridir.

• “O-Ö” maddelerinde anlamsal olarak dikkat çeken bir husus da diğer Türk dil ve lehçelerinde *ok* sözcüğü “ok”, *oya* sözcüğü ise “yuva, in” anlamında iken Sarı Uygurcada *ok* sözcüğünün “yay”, *oya* sözcüğünün ise “yumurta” anlamında kullanılmasıdır.

• “O-Ö” maddeleri ile ilgili diğer sözlüksel saptamalar ise şöyledir: Clauson sözlüğünde *os*- “kesmek” sözcüğünün yalnızca Kuzey Merkez Türkçesinde (Kazak) yaşadığını soru işareti ile öne sürmüştür. *os*- eyleminden türemiş *oster*- “kesmek (saçları)” sözcüğünün Sarı Uygurcada da varlığını sürdürdüğü tespit edilmiştir.

• “O-Ö” maddeleri doğrultusunda diğer Türk dil ve lehçelerinde tespit edilemeyen yalnızca Sarı Uygurcada tespit edilen sözcükler ise şunlardır: *oğurlı*- “dökülmek, dağılmak” (dağ için), *orğo* “çalı çırpı”, *ornuk*- “kaldırmak, yükselmek”, *osmak* “yoğurt”.

¹² Yakutçada da sözcük *oğus* “boğa, öküz” (YakRS 266) biçiminde kalın ünlü ile görülmekte iken diğer Türk dillerinde ince ünlü iledir.

Kısaltmalar

ağ.: ağız, **Alt:** Altayca, **AltTS:** bk. Naskali, E. G.; Duranlı M., **ay.:** aynı, **bk.:** bakınız, **bs.:** baskı, **Bşk.:** Başkurtça, **Çağ.:** Çağatayca, **Çin.:** Çince, **Çuv.:** Çuvaşça, **ÇuvRS:** bk. Skvortsov, M. İ., **DS:** Derleme Sözlüğü, **ED:** bk. Clauson, G., **EDAL:** bk. Starostin, S. vd., **ESTY:** bk. Sevortyan, E. V., **ET:** Eski Türkçe, **Hak.:** Hakaşça, **HakTS:** bk. Naskali, E. G. vd., **Hal.:** Halaçça, **HalW:** Doerfer, G., **harf.:** harfi harfine, **Kar.:** Karahanlı Türkçesi, **Kaz.:** Kazakça, **KazTS:** bk. Koç, K., **Kıp.:** Kıpçakça, **KıpTS:** bk. Toparlı, R. vd., **Kır.:** Kırgızca, **KırTS:** bk. Yudahin K. K., **KKlp.:** KaraKalpakça, **KKlpRS:** bk. Baskakov, N. A. 1958, **KrçMlk.:** Karaçay-Malkar Türkçesi, **KrçMlkTS:** bk. Tavkul, U., **krş.:** karşılaştırınız, **Kry.:** Karayca, **KKS:** bk. Çulha, T., **KryTD:** bk. Gülsevin, S., **Kum:** Kumukça, **KumTS:** bk. Pekacar, Ç., **KumRS:** bk. Bammatov, Z. Z., **Moğ.:** Moğolca, **MTS:** Moğolca-Türkçe Sözlük, **NevS:** bk. Kaçalin, M., **Osm.:** Osmanlıca, **OTWF:** bk. Erdal, M., **Öz.:** Özbekçe, **Şam.:** Şamanizm, **Tat.:** Tatarca, **Tib.:** Tibetçe, **Trkm.:** Türkmence, **TrkmRS:** bk. Baskakov, N. A. 1968, **TrkmTS:** bk. Tekin, T. vd. **TS:** Tarama Sözlüğü, **TT:** Türkiye Türkçesi, **Tuv.:** Tuvaca, **TuvRS:** bk. Tenişev, E. R., **TuvTS:** bk. Arıkoğlu, E., Klara K., **TuW:** bk. Ölmez, M., **UW:** bk. Röhrborn, K., **UzED:** bk. Dirks, W., **VEWT:** bk. Räsänen, M., **WestY:** bk. Roos, M. E., **Yak.:** Yakutça, **YakRS:** bk. Sleptsov, P. A., **YTS:** Yeni Tarama Sözlüğü, **YUTS:** bk. Necip, E. N., **YUyg.** Yeni Uyurca.

KAYNAKÇA

- Arıkoğlu, E.; Kuular, K. (2003), *Tuva Türkçesi Sözlüğü*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Atalay, B. (2006), *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi I*, 5. bs. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Ayazlı, Ö. (2015), “Sarı Uyurcadaki Moğolca Ödünçlemeler”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt: 8, Sayı: 41, s. 103-11.
- Ayazlı, Ö. (2016), “Sarı Uyurca Üzerine Etimolojik Denemeler”, *IJLET (International Journal of Languages Education and Teaching)*, Volume 4, Issue 2, s. 290-313.
- Ayazlı, Ö. (2017), “Sarı Uyurca Üzerine Etimolojik Denemeler: I ve İ Maddesi”, *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Cilt: 8, Sayı: 21, s. 148-171.
- Ayazlı, Ö. (2017), “S. Y. Malov ve E. R. Tenişev’in Sarı Uyurca Sözlükleri Üzerine Etimolojik Denemeler: E Maddesi”, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, Electronic Journal of Social Sciences* Güz- 2017, Cilt: 16, Sayı: 63, s. 1320-1338.
- Bammatov, Z. Z. (1969), *Kumuksko russkiy slovar'*, Moskva.
- Baskakov, N. A.; İnkijekova-Grekul, A.İ., (1953), *Hakassko-russkiy slovar'*, Moskva.
- Baskakov, N. A. (1958), *Karakalpaksko-russkiy slovar'*, Moskva.
- Baskakov, N. A.; Karriyev, B. A.; M. Ya. Hamzayev (1968), *Turkmensko-russkiy slovar'*, Moskva.
- Ceylan, E. (1997), *Çuvaşça Çok Zamanlı Ses Bilgisi*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Clauson, G. (1972), *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish*, Oxford: Clarendon Press.
- Çulha, T. (2006), *Karaycanın Kısa Sözcükleri*, İstanbul: Dil ve Edebiyat Dizisi 6.
- Dirks, W. (2005), *Uzbek English Dictionary*, The Central Asian Heritage Group.
- Doerfer, G.; Tezcan, S. (1980), *Wörterbuch Des Chaladsch (Dialekt von Charrab)*, Budapeşt: Akadémiai Kiadó.

- Erdal, M. (1991), *Old Turkic Word Formation: A Functional Approach to the Lexicon I-II*, Wiesbaden: Otto Harrasowitz Verlag.
- Eren, H. (1999), *Türk Dilinin Etimolojik Sözlüğü*, Ankara: Bizim Büro Basımevi.
- Gülsevin, S. (2016), *Karay Türklerinin Dili (Troki Diyalekti)*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Hüseynov, H. (1941), *Azerbaydjansko-russkiy slovar'*, Baku.
- Kaçalin, M. S. (2011), *Nevâî'nin Sözleri ve Çağatayca Tanıklar*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Koç, K.; Bayniyazov, A.; Başkapan, V. (2003), *Kazak Türkçesi Türkiye Türkçesi Sözlüğü*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Lessing, F. D. (1960), *Mongolian-English Dictionary*, Berkeley and Los Angeles: University of California Press.
- Lessing, F. D. (2003), *Moğolca-Türkçe Sözlük*, (Çev. Günay Karaağaç), Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Li, Y. S. (1999), *Türk Dillerinde Akrabalık Adları*, İstanbul: Simurg Yayınları.
- Malov, S. Y. (1957), *Yazık jvöltih uygurov: slovar i grammatika*, Alma-Ata.
- Naskali, E. G.; Duranlı, M. (1999), *Altayca-Türkçe Sözlük*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Naskali, E. G.; Butanayev, V.; İsina, A.; Şahin, E.; Şahin, L.; Koç, A. (2000), *Hakasça-Türkçe Sözlük*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Necip, E. N. (1993), *Yeni Uygur Türkçesi Sözlüğü*, (Çev. İklil Kurban), Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Ölmez, M. (2007), *Tuwinischer Wortschatz mit alttürkischen und mongolischen Parallelen. Tuvacanın Sözarlığı Eski Türkçe ve Moğolca Denkleriyle*, Wiesbaden.
- Pekacar, Ç. (2011), *Kumuk Türkçesi Sözlüğü*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Pekarskiy, E. K. (1907-1930), *Slovar' yakutskogo yazıka*, I-III.
- Poppe, N. N. (2009), *Zemahşerî, Mukaddimetü'l-Edeb Moğolca-Çağatayca Çevirinin Sözlüğü*, (Çev. Mustafa S. Kaçalin), Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Radloff, W. (1893-1911), *Versuch eines Wörterbuches der Türk-dialecte* (Opit slovary tyurskix nareçiy), I. Cilt, Sankt Peterburg.
- Räsänen, M. (1969), *Versuch eines etymologischen Wörterbuchs der Türksprachen*, Helsinki.
- Roos, M. E. (2000), *The Western Yugur (Yellow Uygur) Language, Grammar, Text, Vocabulary*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Rijks Üniversitesi, Leiden.
- Röhrborn, K. (1977-1996), *Uigurisches Wörterbuch, Sprachmaterial der vorislamischen türkischen Texte aus Zentralasien: a -ärñäk I-6*, Wiesbaden.
- Sevortyan, E. V. (1974), *Etimologičeskiy slovar' tyurkskih yazıkov*, Moskva.
- Shaw, R. B. (2014), *Kaşgar ve Yarkend Ağzı Sözlüğü*, (Çev. Fikret Yıldırım), Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Skvortsov, M. İ. (1982), *Çaşa-la-vıräsla slovar', Çuvaşsko-russkiy slovar'*, Moskva.
- Sleptsov, P. A. (1972), *Yakutsko-russkiy slovar'*, Moskva.

-
- Starostin, S.; Dybo, A.; Mudrak, O. (2003), *Etimological Dictionary of the Altaic Languages*, Leiden-Boston: Brill.
- Tavkul, U. (2000), *Karaçay-Malkar Türkçesi Sözlüğü*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Tekin, T. (1985), “Üze Zarfı Hakkında”, *V. Milletlerarası Türkoloji Kongresi*, I. Türk Dili, Cilt I, s. 253-260.
- Tekin, T.; Ölmez, M.; Ceylan, E.; Ölmez, Z.; Eker, S. (1995), *Türkmençe-Türkçe Sözlük*, Ankara: Simurg Yay.
- Tenişev, E. R., Todayeva B. H. (1966), *Yazık jyoltıh Uygurov*, Moskva.
- Tenişev, E. R. (1968), *Tuvinsko-russkiy slovar'*, Moskva.
- Tenişev, E. R. (1976), *Stroy sarıg-yugurskogo yazık*, Moskva.
- Türk Dil Kurumu (1971), *XIII. Yüzyıldan Beri Türkiye Türkçesiyle Yazılmış Kitaplardan Toplanan Tanıklarıyla Tarama Sözlüğü*, Cilt V, O-T. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Türk Dil Kurumu (1977), *Derleme Sözlüğü*, Cilt IX, L-R, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları,
- Türk Dil Kurumu (1983), *Yeni Tarama Sözlüğü*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Türk Dil Kurumu (1998), *Türkçe Sözlük* (9 bs.), Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Verbitskiy, V. İ. (1884), *Slovar' altayskogo i aladagskogo nareçiy tyurkskogo yazık*, Kazan.
- Yudahin, K. K. (1998), *Kırgız Sözlüğü*, Cilt II (K-Z), (Çev. Abdullah Taymas), Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.